

K.K.T.C.

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI BÖLÜMÜ

KARAÇAY-MALKAR KÜLTÜRÜ

Ve

FOLKLORİK ÖZELLİKLERİ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

AYŞE KARAÇAM 960207

DANIŞMAN:BÜLENT YORULMAZ

2000 LEFKOŞA

Önsöz.....	I
Giriş.....	II

I.KARAÇAY-MALKAR HALKLARININ KÖKENİ VE TARİHİ.....	1
A- XIV-XVII. YÜZYILLARDA KARAÇAY.....	3
B- OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ VE XVIII-XIX. YÜZYILLARDA KARAÇAY.....	4
C- 1928 HASAVKA SAVAŞI VE KARAÇAY'IN RUS HAKİMİYETİNE GİRİŞİ.....	6
D- SOVYET DÖNEMİNDE KARAÇAY-MALKAR.....	8

II.KARAÇAY-MALKAR HALKLARININ KÜLTÜRÜ VE FOLKLORİK

ÖZELLİKLERİ.....	12
A-KARAÇAY-MALKAR TÜRKÇESİ.....	12
B-KARAÇAY-MALKAR EDEBİYATI.....	13
1.KARAÇAY-MALKAR EDEBİYATINDA NART EFSANELERİ.....	15
2.TARİHİ ŞARKILAR.....	17
3.NİNNİLER.....	19
4.KARAÇAY-MALKAR HALK ŞAİRLERİ.....	20
5.BİLMECELER.....	21
6.ATASÖZLERİ.....	22
7.SOVYET DÖNEMİ KARAÇAY-MALKAR EDEBİYATI.....	23
C-GELENEKSEL HUKUK.....	24
D-AİLE.....	27
1.AİLE KAVRAMI.....	27
2.KARAÇAY-MALKAR'DA GENİŞ AİLE TİPİ.....	28
3.AİLE İÇİ STATÜLER.....	30
4.AİLE DÜZENİ.....	31
5.GENİŞ AİLENİN DAĞILMASI.....	32
6.MÜLKİYETİN DAĞILIMI.....	32
7.SOY/AKRABALIK İLİŞKİLERİ.....	33
8.SOYLARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	34
9.SOYLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	35
10.AİLE İÇİ AKRABALIK İLİŞKİLERİ VE AKRABALIK TERİMLERİ.....	37
11.XIX. YÜZYILDA AİLE VE EVLİLİK.....	38
12.EVLİLİK BİÇİMLERİ.....	38
13.KALIM(BAŞLIK).....	39
14.SAKINMA(AVOIDANCE).....	40
15.AİLE VE ÇOCUK.....	44
16.ATALIK GELENEĞİ.....	48
17.MİSAFİR AĞIRLAMA.....	50
18.KARAÇAY-MALKAR KÜLTÜRÜNDE AVCILIK.....	51

ÖNSÖZ

Çocukluğum ninelerimin ve dedelerimin anlattığı Kafkasya Destanları ile geçti.O destanlar, efsaneler, göç hikayeleri, Mingi Tav (Tanrı Dağı) , Kuban Suv, Biyler, Özdenler hep hayalimde yaşardı.Özellikle anneannem olan Kerime Hatun bana Kafkasyay'ı sevdirdi , hatta aşık etti.Bu çalışmayı hazırlarken onun bana aktardıklarından bol bol yararlandım.

Son derece geniş ve zor bir yolda yürüdüğümün farkındayım.Ama bir kafkas genci olarak bunu yapmayı kendime vazife biliyorum.Hatalarım ve eksiklerim elbette olacaktır.Bunları sizin affınıza sığınarak yazıyorum.

Benim yapmak istediğim bu konuyu açıklamaktan ziyade gönlümdeki aşkı biraz olsun anlatabilmektir.

Bu kültür emperyalizminin ortasında birazcık olsun kendi kültürümden bir şeyler verebildiysem ne mutlu bana.

Bu çalışmayı bize veren sayın Dekanımız Doç.Dr.Bülent YORULMAZ'a teşekkürü bir borç biliyorum.

GİRİŞ

Bu çalışmayı iki bölümde hazırladım.Birincisi ; Karaçay-Malkar halklarının kökeni ve tarihi ;burayı kısa tuttum.Asıl amacım Karaçay-Malkar kültürünü ve folklorik özellikleri tanıtmaktı.

İkinci bölümde kültür ve folklore yer verdim.Burayı kendi içinde dörde böldüm.Birincisi Karaçay-Malkar Dili , ikincisi Karaçay-malkar Edebiyatıdır.Burada çeşitli şiir, destan, mani ve atasözlerine yer verdim.Günümüz Türkçesini de karşısına yazarak okuyucuya kolaylık sağladım.Geleneksel hukuk ve aile kavramını üçüncü başlıkta açıkladım.Bunların içindeki konuları küçük başlıklar halinde yazmaya çalıştım.

I. KARAÇAY-MALKAR HALKLARININ KÖKENİ VE TARİHİ

Kafkasya halkları arasında Türk unsurunun en önemli bölümünü meydana getiren Karaçay-Malkar halkı yüzyıllardan beri Kuban ırmağının kaynak bölgesinde, Kafkasların zirvesi Elbruz dağının doğu ve batısında yer alan yüksek dağlık arazideki derin vadilerde yaşamaktadırlar. Tarihî, antropolojik, arkeolojik ve sosyo-linguistik araştırmalar Karaçay-Malkarlılar'ın bu bölgede uzun yıllar hâkimiyet kuran çeşitli eski Türk kavimlerinin torunları olduklarını göstermektedir. Yüzyıllar boyunca birlikte yaşamının tabîî sonucu olarak Karaçay-Malkar halkına komşu Kafkas kabilelerinden de etnik unsurlar katılmışlardır.

Karaçaylılar ve Malkarlılar birbirinden farklı dile, kültüre ve tarihe sahip iki ayrı halk değil, tersine aynı dil, kültür ve tarihi paylaşan bir Türk boyudur. Karaçay-Malkar adları bu boyun yaşadığı iki bölgenin coğrafi adlarıdır. Dolayısıyla, bu adlara etnik bir anlam vererek Karaçaylar ve Malkarlar (ya da Balkarlar) biçiminde kullanmak yanlıştır. Doğrusu, Karaçaylılar, Malkarlılar (Balkarlılar) biçimindeki ifade tarzıdır.

Kendilerine Tavlu (Dağlı) adını veren Karaçay-Malkarlılar dillerini de Tav til (Dağ dili) ya da Tavça (Dağca) adıyla tanımlarlar.

Karaçay ve Malkar adlarının kökenleri ile ilgili değişik görüşler vardır. Kendi aralarında yaşayan rivayete göre Karaçaylıları şimdiki yurtlarına Karça adındaki beyleri getirmiştir. Karça adı zamanla değişerek Karaçay biçimine dönüşmüştür.

Önceleri Elbruz dağının doğusunda Bashan (Baksan) vadisinin yukarı kısımlarında yaşayan dağlıların bir bölümü Elbruz'un batısında yer alan Kuban (Koban) ırmağının kaynak havzasındaki yüksek vadilere göçmüşler ve Hurzuk, Uçkulan, Kart Curt adlı köyleri kurarak bu bölgeye Ullu Karaçay adını vermişlerdir. Zamanla Teberdi, Cögetey, İnçik (Zelençuk), Mara gibi ırmak boylarındaki vadilere yerleşen dağlılar Karaçaylı adını kabile adı olarak benimsemişlerdir.

Elbruz dağının doğusunda kalan dağlılar ise Bashan, Çegem, Çerek vadilerine yerleşmişlerdir. Çerek ırmağının bulunduğu vadiye dağlılar Malkar vadisi adını vermişler ve buraya yerleşenler Malkarlı adı ile anılmışlardır. Bashan, Çegem ve diğer vadilerde yaşayanlar da oturdukları vadilerin adlarını alarak Bashanlı, Çegemli, Holamlı gibi adlarla tanınmışlardır.

Karaçay-Malkar halkının 15. yüzyıla kadar Kafkasya'da hangi etnik adla tarih sahnesinde boy gösterdiği bilinmemektedir. 1404 yılında Kafkasya'da bulunan başpiskopos Johannes de Galonifontibus Karaçay halkını "Kara Çerkesler" adıyla tanımlamıştır. Daha sonraki yüzyıllarda Kafkasya'yı ziyaret eden Avrupalı misyoner ve araştırmacılar da aynı tanımı kullanmışlardır.

Avrupa kaynaklarında Karaçay adına ilk olarak 17. yüzyıl başlarında rastlanmasına karşılık Osmanlı kaynaklarında Karaçay adı ilk olarak 16. yüzyılda geçer. Topkapı Sarayı arşivinde bulunan Mühimme Defterleri'nin 44. cildinde bulunan 6 Aralık 1582 tarihli, 222 hüküm numaralı bir fermanla, Osmanlı hazinesinin Azak yolu ile Demirkapı-Şirvan(a ulaştırılmasında yardımlarından faydalanan Karaçay beyi Kaziyoğlu Mirzabek'e hizmetinden dolayı gönderilen hediyelerden söz edilmektedir. Yine Mühimme Defterlerinin 32. Cildinde bulunan 10 Mayıs

1578 tarihli, 456 hüküm numaralı bir belgede tarihte ilk olarak Balkar (Malkar) adı geçmektedir.

Tarihî araştırmalar Karaçay-Malkar halkının ancak 15. yüzyıldan sonra Karaçaylı, Malkarlı, Çegemli gibi adlarla tarih sahnesine çıktıklarını göstermektedir. Bu yüzyıla kadar Karaçay-Malkar halkını oluşturan etnik unsurlarla ilgili bilgiler yeterince açık değildir.

Ancak tarihî araştırmalara ışık tutan dilbilim verileri ve arkeolojik-etnolojik araştırma sonuçları Karaçay-Malkar halkının kökeni ile ilgili pek çok sorunun aydınlatılmasında son derece etkili olmaktadır.

Karaçay-Malkar halkının kökeni ile ilgili görüşler ileri süren bilim adamları Karaçay-Malkarlılar'ın Kafkasları yüzyıllar boyunca egemenlikleri altında tutan çeşitli Türk kavimlerinin torunları oldukları fikrinde birleşmektedirler. Bazı bilim adamları ise Karaçay-Malkar halkının Kafkasya'nın otokton (yerli) halklarından olduklarını ve bunların zamanla dil açısından Türkleştikleri görüşünü savunmaktadırlar. Ancak arkeoloji ve dilbilim araştırmalarının sonuçları Karaçay-Malkar halkının etnik yapısındaki hâkim unsurun Kafkasya'yı yüzyıllarca ellerinde tutan eski Türk kavimlerinin kalıntıları olduğunu ve bunlara Kafkasların yerli halklarından da bazı etnik grupların karıştığını göstermektedir.

Karaçay-Malkar halkının etnik yapısını oluşturan eski kavimler arasında Hunlar-Kara Bulgarlar, Alanlar, Hazarlar ve Kıpçaklar başta gelmektedir. Avarlar ve Peçeneklerin de bir dereceye kadar etkili oldukları söylenebilir.

XIV-XVII. Yüzyıllarda Karaçay

14-17. yüzyıllar arası Karaçay tarihinin en az incelenen dönemlerinden biridir. Karaçay halkının bu dönemler arasında

Kafkasya'nın hangi bölgesinde yaşadıkları henüz kesin olarak aydınlatılmayan sorunlardan birini teşkil etmektedir. Ancak son yıllarda ortaya çıkarılan yeni arkeolojik kalıntılar bu problemin çözümünü kolaylaştırmıştır.

Tarihçi H. Laypanov ve arkeolog E. P. Alekseyeva Karaçaylılar'ın 14-17. Yüzyıllarda Bashan'da ve Kuban ırmağının kaynak bölgesinde yaşadıklarını belirtmektedirler. Tarihçi E. N. Kuşeva, Moskovalı elçilerin 1649 yılında Gürcistan'a Kuban vadisinden gittiklerini, onların misafir oldukları Karaçaylılar'ın Kuban ırmağının kaynak bölgesindeki Ullu Karaçay'da yaşadıklarını ileri sürmektedir.

Karaçaylılar'ın uzun süre Bashan vadisinde yaşadıklarına arkeolojik buluntular şahitlik etmektedir. Bashan vadisinin yukarı kısımlarında yer alan bugünkü Tırnavuz şehri yakınlarında. Bashan ırmağının sol kıyısında "Elcort" adı verilen tarihî bir köy kalıntısı vardır. Halkbilimciler burasının eski bir Karaçay köyü olduğunu belirtmektedirler. "Elcort"ta 1970 yılında arkeolog M. Miziyev'in yaptığı araştırmaların neticesine göre bu köy 14-17. Yüzyıllardan kalan bir Karaçay köyüdür. Elcort'un karşısında Bashan ırmağının sağ kıyısında eski Karaçay mezarlarının kalıntıları bulunmuştur.

Karaçaylılar'ın 16. yüzyıl sonlarında Kabardey Çerkezleri'nin baskısı sonucunda Bashan'dan Elbruz dağının batısındaki Kuban vadisine göç ettikleri anlaşılmaktadır. Karaçay folklorunda bu konuyla ilgili olarak anlatılan ve günümüze kadar gelen destan parçaları da bu görüşü doğrulamaktadır.

Osmanlı-Rus İlişkileri ve XVIII-XIX. Yüzyıllarda Karaçay

1783 yılında Ruslar Kırım'ı Osmanlılar'dan aldıktan sonra Kafkasya'daki Kuban ırmağı Osmanlılar'la Ruslar arasında sınır kabul

edildi. Kuban'ın sağı tarafı Rusya, sol tarafı Osmanlılar'ın elinde kaldı. Kuban ırmağının her iki tarafında da toprakları bulunan Karaçay halkı için zor günler böylece başladı. Bu arada Kabardey Çerkezleri'nin Karaçay üzerindeki baskısının günden güne artması ve Rusya'nın da açıkça Kabardey'i desteklemesi Karaçaylıları Osmanlılara yaklaştırdı.

Osmanlılar Karaçay'a ayrı bir önem vermeye başlamışlardı. Abhazya bölgesini Ruslar'a kaptıran Osmanlılar Karaçay'ı da kaybederlerse bütün Kafkasya'nın Rusların eline düşeceğini biliyorlardı. Karaçay bölgesinin Osmanlılar açısından stratejik bir önemi vardı. Abhazya'dan ve diğer Çerkez bölgelerinden Kabardey'e ve oradan Doğu Kafkasya'ya giden bütün yollar Karaçay'dan geçiyordu.

1790 yılında Batal Paşa komutasındaki otuz bin kişilik bir Osmanlı ordusu Kırım yakınlarındaki Anapa'dan Kabardey'e doğru yola çıktı. Bu ordu Rus baskısı altındaki Kafkas halklarına yardım etmek amacıyla hazırlanmıştı. Karaçaylılar da Batal Paşa'yı destekliyorlardı. 27 Eylül 1790'da Batal Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Tohtamış ırmağı yakınlarında Rus ordusuna Batal Paşa'nın bütün kahramanlıklarına rağmen yenildi.

1806-1812 Osmanlı Rus savaşından sonra, Belgrad Antlaşmasına göre Karaçay bölgesi Rus sınırları içinde kaldı. 1822'de Rus tabiyetinde oldukları ilân edilen Karaçaylılar ayaklandılar. Günden güne artan Rus baskısı sonucu Karaçaylılar 1826 yılında Osmanlılardan yardım istediler. Osmanlıların Anapa Muhafızı Hasan Paşa, Karaçay heyetine, yardım edeceklerine dair söz verdi ve kendilerine sadık kalacaklarına dair ahidnâme veren Karaçay prenslerinden İslâm Kırımşahval'ı Karaçay'a vali tayin etti. Ancak çok geçmeden Kafkasya'ya Rus generali Emanuel'in Karaçay'ı tehdit etmeye başlaması üzerine Anapa Muhafızlığı'ndan yardım

isteyen Karaçaylılar'a Kuban ırmağının Osmanlı-Rus sınırı olduğu ve Karaçay'ın Rus nüfuzunu kabul etmesi gerektiği bildirildi.

Ruslar'a karşı yalnız kaldıklarını anlayan Karaçaylılar vatanlarının savunması için hazırlığa başladılar. Bu arada Karaçay halkı içinde de değişik görüşler belirmeye başladı. Tengizbiy Duda gibi Karaçay prensleri Osmanlılar'a güvenmenin Karaçay'a felâket getireceği, halbuki Ruslar'a yakınlaşmanın Karaçay halkının yararına olacağı görüşündeydiler. Ayrıca Duda ve Kırımşahval sülaleleri Karaçay'ın en köklü prens ailelerinden oldukları için Karaçay'ın idaresinin kendi ellerinde olmasını da istiyorlardı. Osmanlılar Karaçay valiliğini İslâm Kırımşahval'a vermişlerdi. Tengizbiy Duda da Ruslar'dan bir valilik elde edebileceği düşüncesindeydi.

1828 Hasavka Savaşı ve Karaçay'ın Rus Hakimiyetine Girişi

General Emanuel Kafkasya'nın en can alıcı noktasında bulunan Karaçay'ın mutlaka ele geçirilmesini Rusya'nın geleceği açısından gerekli görüyordu. Bu yüzden Osmanlı taraftarı Kırımşahval oğlu İslâm'a düşman olan Duda oğlu Tengizbiy'i kendi tarafına çekmeyi başarmıştı.

Kafkas dağlarının en yüksek zirvesi olan Elbruz Dağı'nın (=Mingi Tav) sarp ve derin vadilerinde yerleşmiş olan Karaçaylılar, kartal yuvasını andıran yurtlarında adeta tabiat tarafından korunuyorlardı. Elbruz dağından doğan Kuban ırmağını takip eden yol Karaçay'a ulaşan en güvenilir ve tek yoldu. Ayrıca bu yoldan başka Karaçay'a ulaşan yalnız Karaçaylılar tarafından bilinen gizli dağ yolları vardı.

Bu yollar:

- 1- Elbruz Dağı eteklerinden Ullu-Kam ve Hurzuk'a giden yol.
- 2- Bagatır Tala ve Hudes vadisinden Kuban vadisine çıkan ve Karaçay'a giden yol.

3- Hudes, Hasavka geçidinden Kuban vadisine çıkan ve Karaçay'a giden yol.

4- Calan Kol'dan Kuban vadisine çıkarak Karaçay'a giden yollardı.

1828 yılının 17 Ekiminde General Emanuel ordularını üç koldan yola çıkardı. Bir kısım asker Kuban vadisinden ilerleyerek Taşköprü yakınlarındaki Aman Nihit geçidinde bekleyen Karaçay savaşçılarını aldatma taktiğini uygularken, General Emanuel ve Kabardey'den yola çıkan diğer ordu gizli yollardan Karaçay'a ilerliyordu. Bunlara Karaçaylı Tengizbiy ve Kabardey Atajuk rehberlik ediyordu.

19 Ekimde doğudan gelen iki ordu birleşerek Hasavka geçidine doğru harekete geçtiler. Emanuel'in ordusu 30 Ekim 1828 günü Hasavka geçidine ulaştığında onları fark eden gözcüler Karaçay'a haber gönderdiler. Karaçay askerlerinin çoğu Aman Nihit geçidinde Rusları bekliyorlardı. Az sayıdaki Karaçay savaşçısı silahlanarak Hasavka'da düşmanın önüne çıktılar. Asker sayısı ve silah olarak Ruslardan çok zayıf olan Karaçaylılar Hasavka geçidini boşuna korumaya çalıştılar. Ruslar güçlü silahlarıyla direnişi kırdılar ve geçidi aşarak Karaçay'ı arkadan kuşattılar. Hudes ırmağının sağ yamaçlarında düşmanla savaşa giren Karaçaylılar saatlerce süren savaş sonunda yenilerek teslim oldular.

Karaçay valisi Kırımşahval oğlu İslâm'ın kılıcını General Emanuel'e teslim etmesiyle Karaçay üzerinde yıllarca sürecek olan Rus hakimiyeti başladı.

Hasavka Savaşı sonrasında Karaçay'ı ele geçiren General Emanuel'e bazı Karaçay prensleri Rus Çarı'na bağlılıklarını bildiren bir dilek mektubu verdiler. Kırımşahval, Kocak, Duda, Karabaş soylarına mensup prenslerin imzaladığı bu bağlılık mektubu tabî ki bütün Karaçay prenslerinin ve halklarının düşüncelerini yansıtmıyordu.

Bazı prenslerin Rus Çarı'na ettikleri bağlılık yemine rağmen Karaçaylılar Rus esaretine karşı ayaklandılar. Karaçaylılar'ın Ruslar'a karşı çıkardıkları 1835-37, 1845-46, 1853-55 isyanları meşhurdur.

1864 yılında Dağıstanlılar ve Çeçenler'den sonra Çerkezler'in de Ruslar'a yenilmesiyle Kafkasya Rusya'nın eline geçti. Ruslar her Kafkas kabilesine özel bir idare sistemi kurdular. Bu sırada Karaçay-Malkar halkı da ikiye bölündü. Kuban ırmağının yukarı kısmında yaşayan bugünkü Karaçaylılar Kuban Eyaleti'ne; Orusbiy, Çegem, Holam, Malkar ve Bızıngı'da yaşayanlar da Terek Eyaleti'ne bağlandılar.

Ruslar diğer Kafkasyalılar gibi Karaçaylılar'ın da Osmanlı topraklarına göç etmelerini istiyorlardı. Buna şiddetle karşı koyan Karaçaylılar 1873 yılında tekrar ayaklandılar ve bu isyan güçlükle bastırıldı.

Rus baskısı ve sosyal yapıdaki çatışmalardan rahatsız olan bazı zengin aileler ve artık kaybedecek hiçbir şeyleri kalmayan topraksız köylüler 1885 yılında Osmanlı topraklarına göç ettiler. Sosyal tabakalar arasındaki çatışmalar ve iç huzursuzlukların artması üzerine Rus hükümetinin de izniyle 1905 yılında isteyen topraksız Karaçaylılar Osmanlı topraklarına göç ederler.

Çarlığın son dönemlerinde Karaçay-Malkarlılar Ruslaştırma politikasına karşı büyük bir direnme hareketine girdiler. Rus okullarında yetişen Karaçay gençleri gelişen dünya görüşleri ile Ruslaştırmaya karşı millî ve siyasî özerklik mücadelesini başlattılar.

Sovyet Döneminde Karaçay-Malkar

1917 yılında Rusya'da Çarlığı devirerek yerine komünist bir sistem kuran Bolşevikler, Rusya'da yaşayan bütün milletlere kendi kaderlerini ve

geleceklerini kendilerinin tayin etmeleri hakkını verdiklerini ilân ettiler. Bu sırada bütün Kuzey Kafkasya'da olduğu gibi Karaçay-Malkar'da da istiklâl hareketleri hızlanmıştı. Ancak 1918 yılında Bolşevikler Kafkasya'da faaliyete geçtiler ve Çerkez-Kabardey bölgeleri ile Kabardey'e bağlanmış olan Malkar'da idareyi zorla ele geçirerek bu bölgelerde halk arasında bir sınıf mücadelesine yol açtılar.

Rusya'da kurulan yeni Bolşevik-komünist sistemin tehlikesini fark eden Karaçaylılar ve diğer Kafkasyalı halklar silahlı mücadeleye başladılar. Birleşik Kafkas kuvvetleri kısa sürede Bolşevikleri bütün Kafkasya'dan temizlediler. Karaçay-Malkarlılar 11 Mayıs 1918'de kurulan Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti içerisinde yer aldılar.

Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti'ni yıkmak isteyen komünistler, 1918 yılında yaptıkları gibi önce Adige, Kabardey ve Osetya'yı ele geçirerek burada sınıf mücadelesini kızıştırdılar. 1920 yılının Ağustos ayı başlarında Karaçaylılar yurtlarını ele geçirmeye çalışan Bolşevik Rus askerlerini yok ettiler. Aralık ayına kadar süren beş aylık bir silahlı mücadeleden sonra Karaçay direnişini kıramayan Bolşevikler bu direnişin bütün Kafkasya'ya yayılabileceğinden korkarak Karaçaylılar'a daha geniş özerklik vaadinde bulundular. Sonunda Karaçay millî idaresi Ruslar'la anlaşmaya mecbur oldu. Ancak Kızıl ordu 1922 yılı Şubatında en seçkin birliklerinden oluşan bir süvari ordusu ile ansızın Karaçay'a saldırdı. Bu saldırıyı beklemeyen Karaçaylılar Rus işgaline uğradılar. Üç ay süren bu işgal sırasında Karaçay halkının bütün ileri gelenleri ve subayları kurşuna dizildi.

Sovyet hükümeti bu sırada Karaçay-Malkar halkını ikiye bölerek her birisine sözde özerk yönetimler verdi. Karaçaylılar Çerkezler'le aynı idare altında birleştirilerek 1922 yılında Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi

kuruldu. Malkarlılar ise Kabardey Çerkezleri ile aynı yönetim bölgesi altına alındılar ve Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti'ne bağlandılar. Böylece Bolşevikler Karaçay-Malkar halkını birbirinden koparıp Çerkezler'le birleştirerek güçlerini bölmeyi ve daha kolay asimile edebilmeyi planlıyorlardı. 1926 yılında Karaçaylılar ve Çerkezler ayrılarak Karaçay Özerk bölgesi kuruldu. Ruslar sistemli bir biçimde önce aydınlar olmak üzere Karaçaylıları yok etmeye başladılar.

Mülkleri ellerinden alınıp devletleştirilen ve kolhoz denilen devlet çiftliklerinde zorla çalışmaya zorlanan Karaçaylılar tekrar silahlı mücadeleye başlarlar. 1930 yılı Şubat ayında Malkar bölgesindeki Bashan, Çegem, Holam ve diğer dağlık yöreler Malkarlılar'ın eline geçmişti. Fakat şehirlerde zayıf Karaçay birlikleri güçlü Sovyet askerî birliklerine karşı koyamayarak dağlara çekilirler. Kafkasya'daki bu isyanların bütün Sovyetler Birliği'nde uyandıracak olumsuz etkilerden çekinen Stalin Karaçay-Malkar halkıyla anlaşma yoluna gitti. Halk çaresiz silahlarını bırakır. Tekrar idareyi ele geçiren Bolşevikler derhal askerî mahkemeler kurarak ayaklanan halkı yargılamaya başladılar. Bu sırada üç bin kişi kurşuna dizildi, on yedi bin kişi de Sibirya'ya sürgüne gönderildi.

1932-34 yıllarındaki zorla kolhozlaştırma çalışmaları yüzünden halk tekrar ayaklanır. Ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastıran Sovyet hükümeti üç bin aileyi daha sürgüne gönderdi. 1936 yılında Bolşevikler Karaçay'da kitle halinde tutuklamalara başladılar. Bu tutuklamalar sırasında yetişmiş aydın tabakası tamamen yok edildi. Sovyet yönetiminin zulmünden Karaçaylı kadınlar da kurtulamıyordu. 1936-37 yıllarında ayaklananlara karıştıkları gerekçesiyle 875 Karaçaylı kadın hapsedilmişti. 1939-40 yıllarında Karaçay-Malkar halkının yüzde kırkı öldürülmüş ya da Sibirya'ya sürülmüş bulunuyordu.

Sovyetlere karşı içinde büyük bir kin ve düşmanlık besleyen Karaçay-Malkar halkı 1941 yılında Sovyetler Birliğine saldıran Almanları büyük bir kurtarıcı olarak karşıladılar. 1942 yılı Ağustosunda Alman ordularının önünden çekilerek Kafkas dağlarına sığınmaya çalışan Kızıl Ordu birlikleri burada Karaçay-Malkar silahlı çeteleri ile karşılaşır. Şiddetli çarpışmalar sonunda daha Almanlar gelmeden Kızıl Ordu dağları terk etmek mecburiyetinde kalır.

Almanlar Karaçaylılar'a hayatın bütün sahalarında serbestlik, özel mülkiyet ve tekrar Karaçay ile Malkar'ın birleşmesi vaatlerinde bulunurlar; fakat bu vaatlerinde durmazlar.

1942 yılı sonlarında Alman ordusunun Rusya'da yenilgiye uğraması sonunda Almanlar Kafkasya'dan çekilmek zorunda kaldılar. Bu sırada Adige, Kabardey, Karaçay-Malkar ve Osetler'den oluşan on beş bin kişilik bir kabile Alman ordusu ile birlikte Kafkasya'yı terk etti.

Almanlar Kafkasya'dan çekilir çekilmez 15 Ocakta Kızıl Ordu Karaçay'a büyük bir saldırı başlattı. Bütün Karaçay köyleri ağır bombardımanla yerle bir edildi. Sovyetler bütün güçlerine rağmen silahlı Karaçay-Malkar çetelerini yok edemiyorlardı. Sovyet hükümeti bunun üzerine daha kesin sonuç elde edebileceği bir yönteme başvurdu. Karaçay halkı 1 Kasım 1943 günü topyekün Orta Asya ve Sibirya'ya sürgüne gönderildi. Aynı yöntem 8 Mart 1944'te Malkarlılar'a da uygulandı. Bu sürgün sırasında Karaçay-Malkar halkı toplam nüfusunun yarısını kaybetti.

Stalin'in ölümünden sonra 1957 yılında Kruşçev hükümeti Karaçay-Malkar halkının itibarının iade edildiğini bildirerek vatanları olan Kafkasya'ya dönmelerine izin verildiği açıklandı. Bunun üzerine Karaçay-Malkarlılar'ın büyük çoğunluğu ata yurtlarına geri döndüler.

II. KARAÇAY-MALKAR HALKLARININ KÜLTÜRÜ VE FOLKLORİK ÖZELLİKLERİ

A-Karaçay-Malkar Türkçesi

Dilbilim araştırmaları Karaçay-Malkar dilinin ana çizgileri ile tipik bir Kıpçak Türkçesi olduğunu ortaya koymaktadır. Son yıllara kadar gerek Türkiye’de gerekse Avrupalı Türkologlar arasında Karaçay-Malkar Türkçesi Karaçayca ve Balkarca şeklinde birbirinden farklı iki dil gibi gösteriliyor ve tanınıyordu. Bu yanlışmanın en büyük sebebi ise bir çok Türkologun Karaçay-Malkarlılar arasında saha araştırması yapmadan onların dili hakkında daha önceden yazılmış araştırmaları ve sözlükleri kaynak olarak almalarıydı. Yirminci yüzyıl başlarında Wilhelm Pröhle’nin Karaçay-Malkarlılar arasında yaptığı Keleti Szemle adlı dergide yayınladığı dil araştırmaları ve sözlükler bu yanlışların ve hatalı görüşlerin ana kaynağı idi.

Karaçay-Malkar dili Türk dillerinin Kıpçak kolunun Kafkasya’daki güney bölümünü meydana getirir. Sovyet Türkologlarından A. N. Samoyloviç’in 1922 yılında Petrograd’da yayınlanan “Nekotorie depolneniyak klassifikatsi turetskih yazıkov” adlı eserindeki Türk dilleri sınıflamasına göre Karaçay-Malkar dili Türk dillerinin z kolunun y bölümünün “*tav, bol-, kalgan*” grubuna girer. Buna göre Karaçay-Malkar dilinde eski Türkçe *azak* (*adak*) yerine *ayak*, *tag* (*dağ*) yerine *tav*, *olmak* yerine *bolmak*, *kalan* yerine *kalgan* biçimleri kullanılır. Bunlardan başka Karaçay-Malkar dilinde *ben* yerine *men* biçiminin kullanılması, kelime

başlarında *d-* yerine *t-*, *g-* yerine *k-* seslerinin kullanılması, *y-* sesinin *c-* sesine dönüşmesi de Kıpçak Türkçesinin özellikleridir.

B-Karaçay-Malkar Edebiyatı

Karaçay-Malkar Türkleri'nin edebiyatlarını "Halk Edebiyatı" ve 1917 sonrası "Sovyet Dönemi Edebiyatı" olmak üzere iki bölüme ayırmak mümkündür.

Kafkas dağlarının sarp ve derin vadilerinde, hayvancılığa dayalı yarı göçebe bir hayat tarzı süren Karaçay-Malkar Türkleri, dillerini yazabilecekleri herhangi bir yazıya sahip olamadıkları için sözlü edebiyat ürünlerini ağızdan ağıza aktararak, bunların nesilden nesile unutulmadan yaşatılmasını sağlamışlardır. XVIII. yüzyıl sonunda ve XIX. yüzyıl başlarında İslâmiyet'le tanışan Karaçay-Malkarlılar, İslâm diniyle birlikte Arap harflerine dayalı bir alfabeyi kullanmaya başladılar. XIX. yüzyıl sonlarında Arap harfleriyle kaleme alınan Karaçay-Malkarlı Yusuf Haçir'in dinî manzumeleri buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ancak yine de Karaçay-Malkar halkının eski destanları, tarihî şarkıları, hikâyeleri, atasözlerini, bilmeceleeri sözlü biçimde nesilden nesile aktarmayı tercih ettiği görülmektedir.

Karaçay-Malkar halkının edebiyatını şu bölümlere ayırmak mümkündür:

- 1- Efsaneler
- 2- Nart Efsaneleri
- 3- Destanlar-Tarihî Şarkılar
- 4- Aşk Şarkıları-Mâniler
- 5- Ninniler

6- Atasözleri

7- Bilmeceler

Dolay, Erirey, İnay adlı halk şarkıları Karaçay-Malkar halk edebiyatının en eski ürünleri sayılmaktadır. Dolay, Erirey, İnay adlarının Karaçay-Malkar halkının İslâmiyet'ten önceki Şamanizm döneminden kalan çeşitli bereket tanrılarının adları oldukları bilinmektedir.

Tulumla yağ yapılırken Dolay adlı şarkıyı söyleyen Karaçay-Malkarlılar, Dolay'dan kendilerine bereket vermesini dilerler. Harman yerinde taneyi saptan ayırmak için öküzlerle düven süren Karaçay-Malkarlılar, Erirey şarkısını söyleyerek Erirey adlı tanrıdan ürünlerinin bereketli olmasını dilerler. İnay adlı şarkıyı ise kadınlar yün kumaş dokurlarken söylerler. İnay'ın da Şamanizm döneminden kalan bir bereket tanrısının adı olduğu sanılmaktadır. Avcıların ava çıkarken söyledikleri bir şarkıda ise, avcılar vahşi hayvanların tanrısı olan Apsatı'ya yalvarmakta ve ondan kendilerine bir av vermesini dilemektedirler. Apsatı da Karaçay-Malkar edebiyatının en eski örneklerinin arasında sayılmaktadır.

Karaçay-Malkar Türkçesi

Apsatını bardı sarı çaçlı kızları

Alanı da ak tavlada izleri

Karaybız da köb malıngı körebiz

Aladan bizge bermey eseng açdan ölebiz

Köb malıngdan bizge saylathın

Koşubuzda may kazanla kaynathın...

Türkiye Türkçesi

Apsatı'nın vardı sarı saçlı kızları

Onların da beyaz dağlardadır izleri

Bakıyoruz da çok malımı görüyoruz

Onlardan bize vermezsen açlıktan ölüyoruz

Çok malından bize seçtir

Çiftliğimizde yağ kazanları kaynat...

"Biygöner" destanı Karaçay-Malkar halkının en eski edebiyat örnekleri arasında yer almaktadır. Destanda Biygöner adındaki bir avcı ağebeyinin hastalanması üzerine ona ilaç olarak içirmek niyetiyle geyik sütü bulmak için dağlara çıkar. Dağlarda rastladığı bir dişi geyiğin peşinden günlerce dolaşır... bu geyik Av Tanrısı Apsatı'nın kızı Fatima'dır.

Fatima'nın Biygöner'e beddua etmesi sonucu, Biygöner kendini yalçın bir kayanın başında bulur. On beş gün boyunca orada yaşar. Yakınları onun izini takip ederek kayanın eteğine gelirler ve Biygöner'i görürler. Ancak kayadan inmesine imkân olmayan Biygöner karısının isteği üzerine kendini kayadan aşağıya fırlatır.

Araştırmacılar Biygöner destanının Karaçay-Malkar halkının XII-XIII. yüzyıldaki dönemlerinden kaldığı görüşündedirler. Bu destan Karaçay-Malkar dilinin eski özelliklerini de taşıması açısından önemli sayılmaktadır.

1.Karaçay-Malkar Edebiyatında Nart Efsaneleri

Kuzey Kafkasya halklarının edebiyatlarında geniş bir yer tutan Nart efsanelerine Karaçay-Malkar folklorunda da rastlamak mümkündür.

Kafkas mitolojisine göre Nartlar bugünkü Kuzey Kafkasya halklarının ataları sayılan efsanevî insanlardır. Efsanelere göre Nartlar atı evcilleştirmişler, demiri bulmuşlardır. Nartlar mertliğin, cesaretin, iyiliğin ve Kafkas kültürünün sembolüdürler. Son derece akıllı ve usta savaşçılar olan Nartlar, insanüstü varlıklar olan düşmanlarını kaba kuvvetle değil, ince zekâları ve kurnazlıklarıyla alt etmektedirler.

Nart efsaneleri değişik diller konuşan ve farklı etnik kökenlerden gelen Kafkasya halkları arasında kültürleri birleştirici önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Çerkez, Abaza, Oset, Çeçen-İnguş ve Karaçay-Malkar halklarının folklorlarında Nart efsaneleri eski Kafkas kültürünün en belirgin temsilcisi olma özelliği taşımaktadır.

Bugün Kafkas halkları arasında yaşayan Nart efsanelerinin kökeni ve ortaya çıkışı meselesi tam bir aydınlığa kavuşturulamamıştır. Çerkezler ve Abazalar arasında yaşayan Nart efsaneleri Yunan mitolojisi ile

benzerlikler gösterirken, Karaçay-Malkar Nart efsanelerinin Altaylar'a ve eski Türk mitolojisine yakınlığı dikkat çekmektedir.

Kafkasya'da yüzyıllar boyu birlikte yaşayan Çerkez, Oset ve Karaçay-Malkar halklarının Nart efsanelerinde benzer motifler bulunduğu görülmektedir. Bunun da Kafkas halkları arasındaki kültür alış verişinin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Karaçay-Malkar Nart efsanelerinin başlıca kahramanları şu adları taşımaktadırlar:

Örüzmek, Sosurka (Sosuruk), Soslan, Davat, Debet, Sibilçi, Alavgan, Fuk, Karaşavay, Batirez, Cönger, Şırdan, Açemez, Aymuş, Gezoh, Satanay, Agunda.

Efsanelere göre *Örüzmek* Nartlar'ın en akıllısı ve en yaşlısıdır. Bir mesele karşısında iyi düşünen, doğru karar veren, ağır başlı kişiliği ile tanınır. *Batirez* Nartlar'ın en güçlü savaşçısıdır. Düşmanları karşısında hileye başvurmadan mertçe savaşır. *Sosurka* ise akıllı ve kurnazdır. Akli sayesinde kendisinden güçlü düşmanlarını yener. *Debet* Nartlar'ın en usta demircileridir. Nart efsanelerinin meşhur kadın kahramanı Karaçay-Malkar'da "*Satanay Biyçe*" adını almıştır. "*Biyçe*" sözü Karaçay-Malkar dilinde "bey-prens" anlamına gelen "*biy*" sözünden türetilmiştir ve "prens-es-asilzâde hanım" anlamlarını taşımaktadır.

Karaçay-Malkar Nart kahramanı *Örüzmek* ile Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen Kazanoğlu *Oruzbek/Uruzbek* isimleri arasında büyük bir benzerlik dikkati çekmektedir. XIV-XVI. yüzyıllarda yazıya geçirildiği tahmin edilen Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen yerler Azerbaycan, Gürcistan ve Doğu Anadolu'da bulunmaktadır.

XI. yüzyılda bu bölgelere göç eden Oğuz Türklerinin kahramanlık hikâyeleri olan Dede Korkut hikâyelerinin değişik varyantlarına Altaylar'da ve diğer Türk boylarında da rastlanması, bu hikâyelerin doğuş yerinin Altaylar olduğunu ve buradan çeşitli bölgelere göç eden Türk boyları tarafından geniş bir sahaya yayıldığını göstermektedir.

Konuları Altaylar'da geçen pek çok kahramanlık hikâyesinin efsaneleştirilerek Oğuzlar tarafından Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya taşınması mümkün olduğu gibi, aynı efsanelerin Karaçay-Malkarlılar'ın ataları olan Hun-Bulgar, Kıpçak Türkleri tarafından Kafkasya'ya getirilmiş olma ihtimali de yüksektir.

Karaçay-Malkar Nart efsanelerindeki *Örüzmek* ile Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen *Oruzbek/Uruzbek* isimleri arasındaki benzerlik bir tesadüf olmasa gerektir. Arap harfleri ile yazıya geçirilen Dede Korkut hikâyelerinde araştırmacılar tarafından *Oruzbek* veya *Uruzbek* biçiminde okunan ismin *Örüzbek* şeklinde okunması mümkündür.

2.Tarihî Şarkılar

Karaçay-Malkar edebiyatında Kuzey Kafkasya halklarına özgü, destan tarzında söylenen tarihî şarkılar önemli bir yer tutar. Karaçay-Malkar halkının kendi tarihini, yaşadığı olayları kaydedecek bir yazıya sahip olmadığı dönemlerde, halk şairleri önemli olayları destan biçiminde şarkı haline getirerek, bu olayların ve olaylarda yer alan kişilerin yüzyıllar boyunca halkın kalbinde yaşamasını sağlamışlardır.

Tarihî şarkılarda bir olay anlatılırken, olayda yer alan kişiler de soylarının adı ile anılırlar. Böylece geçmişte iyi ya da kötü olarak tanınan şahıslar yüzyıllar boyunca soylarının adının da iyi ya da kötü olarak anılmasını sağlamışlardır.

1790-1800 yıllarında Karaçay'da meydana gelen veba salgınında ölenleri konu alan bir tarihî şarkıda "Bekmırza" adındaki Karaçaylı şöyle tasvir ediliyordu:

Karaçay-Malkar Türkçesi

*Candedli bolsun Süyünçları Bekmırza
Atha minse atnı belin bügerdi
Suyga kirse suz çabaklay cüzerdi
Arkan atsa atnı boynun üzedi
Sadak atsa tiyer cerin bile di
Kamçı ursa cerni carıb kiredi*

Türkiye Türkçesi

*Cennetlik olsun Süyünçler'in Bekmırza
Ata binse atın belini büküyor
Suya girse balık gibi yüzüyor
Kement atsa atın boynunu koparıyor
Ok atsa vuracağı yeri biliyor
Kamçı vursa yeri yarıp giriyor*

Süyünç soyundan Bekmırza'nın yiğitliği böyle övüldükten sonra onun veba hastalığına yenik düştüğü anlatılmaktadır.

Tarihî şarkılarda Karaçay-Malkar halkının koşuları Çerkezler, Abazalar ve Gürcü-Svanlar ile yaptıkları savaşlara da geniş yer verilmiştir. Bu konudaki en eski örneklerden biri ise Kırım'dan Kafkasya'ya sefer düzenleyen bir kırım Hanı'nın Karaçay'da Açıy oğlu Açımez tarafından öldürülüşünü anlatan şarkıdır.

Kırım Hanı ordusuyla Karaçay'a kadar gelir ve burada gördüğü Açıy oğlu Açımez'in güzel karısı Canölmez'e sahip olmak ister. Açımez Kırım Hanı'nı öldürerek şerefini korur. Karaçay-Malkar halkı arasında değişik varyantları hâlâ söylenmekte olan bu şarkının son bölümünde Kırım Hanı'nın ölümü şöyle anlatılır:

*Ok tiygendi öşününgü kenginden
Kanın baradı Han çubangı cenginden
Catalmading Canölmezni koynunda
Milliging catadı ulla çegetni boynunda*

*Ok vurmuş göğsünün geniş yerinden
Kanın akıyor Han elbisenin yeninden
Yatamadın Canölmez'in koynunda
Leşin yatıyor büyük ormanın kenarında*

Kabardey Çerkezleri'nden Kasay adında bir bey adamlarıyla Karaçay'ın Uçkulan köyünü basar ve burada görüp beğendiği Keçeruk

sülalesinin gelinlerine sahip olmak ister. Köyün yetişkin erkekleri dağlarda iş başında olduklarından onu engelleyebilecek kimse de yoktur. Ancak gelinin on beş yaşındaki kayını Kara Mussa, Çerkez beyini öldürür ve dağlara kaçar. Ruslar ve Çerkezler onun peşine. Birkaç kere Ruslara yakalanıp tekrar kaçan Kara Mussa otuz yıla yakın Kafkas dağlarında saklanır. Bu sırada pek çok Rus askerlerini ve Çerkezi öldürür. Sonunda Ruslar tarafından yakalanıp öldürülen Kara Mussa için Karaçay halkı bugün bile söylenen bir şarkı yapar:

İzleye da Kara Mussanı tabmayla

Kaçar colların Çerkes askerle saklayla

Kara Mussaanı kara temirden küçlü canı bardı

Ok teşmez kılıç sanı anı bardı

Arıyorlar Kara Mussa'yı bulamıyorlar

Kaçacağı yolları Çerkez askerler bekliyorlar

Kara Mussa'nın demirden güçlü canı var

Onun ok delemeyen kılıç gibi vücudu var

Tarihî şarkıların edebî ve folklorik değerinin yanı sıra sosyolojik değeri de vardır. Çünkü bu şarkıların dikkatlice incelenip analiz edilmesi sonucunda Karaçay-Malkar halkının sosyal yapısına ve bu yapıyı oluşturan şartları ortaya çıkarmak mümkündür.

3.Ninniler

Karaçay-Malkar dilinde “bellav” ya da “Beşik cır” olarak adlandırılan ninniler muhtevaları açısından dikkat çekici özellikler taşımaktadırlar. Ninnilerde çocukları iyiliğe, doğruluğa, yiğitliğe özendirici sözler yer almaktadır.

Bellav bellav böleyim

Balaçığım senden alga öleyim

Canımdan süygen balam

Sense cürek süygenim

Sen rahat bolmayın

Tınçlık tabmaydı cüregim

Baynı malı köb bolur

Carlı malı arıkdı

Carlıhkga cılıma

Ninni ninni yatrayım

Yavrucuğum senden önce öleyim

Canımdan sevgili yavrum

Sensin kalbimin sevdiği

Sen rahat etmeden

Huzur bulmuyor yüreğim

Zenginin malı çok olur

Fakirin malı zayıftır

Fakirliğe ağlama

Carlı kölü carıkdı
Balam aruv közleringe nür cavsun
Seni ananga kibik köb tuvsun
Sav el igiliginde karasın
Balaçığım carlılaga carasın
Arbazingda altın terek ornalsın
Kelgen konak altın anga baylasın
Tüb tamırı taşlı tavdan karasın
Baş bulçuğu culduzları sanasın
Meni balam tenglerinden miyikdi
Meni balam tavda aylanga kiyikdi

Fakirin gönlü aydınlıktır
 Yavrum güzel gözlerine nur yağsın
 Senin annene senin gibi çok doğsun
 Bütün köy iyiliğine baksın
 Yavrum fakirlere faydalı olsun
 Avlunda altın ağaç yetişsin
 Gelen misafir atını ona bağlasın
 Kökleri taşlı dağdan baksın
 Filizleri yıldızları saysın
 Benim yavrum arkadaşlarından yüksektir
 Benim yavrum dağda dolaşan geyiktir.

4.Karaçay-Malkar Halk Şairleri

Karaçay-Malkar halk şairlerinin en önde gelenlerinin arasında Kasbot Koçhar, Appa Canıbek, İsmail Semen ve Kâzım Meçi sayılabilir.

Kasbot Koçhar 1834 yılında Karaçay'ın Uçkulan köyünde dünyaya gelmiştir. 5-6 yaşlarından itibaren halk şarkılarını söylemeye başlayan Kasbot kendisi de Karaçay edebiyatına bir çok şarkı hediye etmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarını Karaçay dağlarında çobanlık yaparak geçiren Kasbot, halkının büyük acılarına tanık olmuş ve destan türündeki şarkılarda bunları dile getirmiştir.

Appa Canıbek 1860 yılında Karaçay'ın Uçkulan köyünde doğmuştur. Şarkılarında yaşadığı dönemin olaylarını ve insanlarını hicveden Appa Canıbek mizah türündeki halk şarkılarıyla tanınmaktadır.

1859 yılında Malkar bölgesinin Holam-Bızıngı vadisindeki Şıkı köyünde doğan Kâzım Meçi küçük yaşlardan itibaren medrese eğitimi görmüş, Arap, Fars ve Türk edebiyatı ile tanışmıştır. Şiirlerinde felsefi konulara ağırlık veren Kâzım Meçi duygularını şu mısralarla dile getiriyor:

İşlegen üyüng, cazgan nazmung kaladı
Duniya iyesi -ölüm tüyül- adam...

Yaptığı ev, yazdığı şiir kalıyor
 Dünyanın sahibi -ölüm değil- insandır...

5. Bilmeceleler

Halk edebiyatında geniş bir yer tutan bilmecelelere Karaçay-Malkarlılar “*El Bergen Comak*”, “*Comak*”, “*Elber*” gibi çeşitli adlar verirler.

Karaçay-Malkarlılar’da bilmeceyi soran kişi bilmecenin doğru cevabını söylemek için karşısındaki kişinin kendisine bir köy vermesini ister. Kendisine verilen köyü istemezse bir başka köyü isteyebilir. İsteddiği köy verildiğinde bilmecenin doğru cevabını söyler. Karaçay-Malkar dilinde köy’e “*el*” adı verilir. Türkiye Türkçesindeki *vermek* fiili Karaçay-Malkar Türkçesinde *ber-* biçimindedir. “*El Bergen Comak*” “*Karşılığında köy verilen bilmece*” anlamına gelir. Bilmece sorma geleneğini kısa bir örnekle açıklayabiliriz:

—“*El aşagan emegen*” (köy yiyen dev), bil bakalım bu nedir?

—Ayı?

—Hayır.

—Kurt?

—Hayır.

—Bilemedim, sen söyle.

—Köy (*el*) verirsen söylerim.

—Uçkulan’ı verdim.

—İstemem.

—Teberdi’yi verdim.

—Yolu kötüdür istemem.

—Hurzuk?

—Hurzuk köyünün delikanlıları yakışıklı, kızları güzeldir, alıyorum.

Bilmecenin cevabı “*değirmen*”.

Bilmecenin cevabını kim bilirse, bilmece sorma sırası ona geçer. Bilmece sorulurken verilen köylerin adları iki kere tekrarlanmaz. Bütün Karaçay-Malkar köylerini ellerinde toplayanlar bilmece yarışmasının galibi sayılırlar. Eski Karaçay’da XVIII. yüzyılda Aliylanı Matçı, XIX. yüzyılda

Hasanlanı Appiy gibi bütün Karaçay'ı avucuna toplayan bilmece ustaları yetişmiştir. Karaçay-Malkar bilmecelerinden bazı örnekler:

Kersen, tuluk

Cıysang, oymak

(karın)

Temirden avur, bıçakdan citi

(söz)

Bir atım bardı da,

Anga mingen üyge kaytmaydı

(Sal ağaç)

Kangasız, çüysüz böçkem bar

(gakki)

Bir kızım bardı da,

Sav elini kiyindiredi

Kesi kımıjalay kaladı

(iğne)

Çaynadı, çaynadı, kesi aşamaydı

(mıçkı)

Urmay, tüymey, cılatır

(sohan)

Gersen, tulum

Toplasan yüksük

(karın)

Demirden ağır, bıçaktan keskin

(söz)

Bir atım var,

Ona binen eve dönmüyor

(tabut)

Tahtasız, çivisiz fiçim var

(yumurta)

Bir kızım var,

Bütün köyü giyindiriyor

Kendi çıplak kalıyor

(iğne)

Çiğniyor, çiğniyor kendi yemiyor

(testere)

Vurmadan, dövmeden ağlatır

(soğan)

6. Atasözleri

Karaçay-Malkar dilinde "Nart Söz" adıyla anılan atasözlerine şu birkaç örneği verebiliriz:

Köbnü körgen köb bilir.

Saklıkı sokurdan üren.

Aythan tınç, etgen kıyın.

Kuru tuluk süyelmez.

Köb cathan bek çabar.

Erinçek keç eşitir.

At erkişini kanatı.

Ölgen eşek börüden korkmaz.

Curtundan çıkganmı börü aşar.

Cel keltirgenni suv eltir.

Söz savutdan küçlü.

Çok şey gören çok bilir.

Dikkatli olmayı kördan öğren.

Söylemek kolay, yapmak zor.

Boş tulum dik durmaz.

Çok yatan, çok koşar.

Üşengeç (tenbel), geç duyar.

At erkeğin kanatıdır.

Ölmüş eşek kurttan korkmaz.

Yurdundan çıkamı kurt yer.

Rüzgârın getirdiğini su götürür.

Söz silahtan güçlüdür.

7.Sovyet Dönemi Karaçay-Malkar Edebiyatı

1917 Sovyet ihtilâlini takip eden yıllarda, önceleri Latin, sonraları ise Rus-Kril harflerine dayalı bir alfabeye sahip olan Karaçay-Malkar Türkleri arasından yazılı edebiyat ürünleri vermeye başlayan yazar ve şairler çıkmıştır. Modern Karaçay-Malkar edebiyatının ilk temsilcileri olan bu yazar ve şairlerin eserlerinin büyük bölümü Komünist Parti ideolojisi doğrultusunda yazılmış, rejimi öven ve eski Karaçay-Malkar'daki sosyal hayatı bir sınıf çatışması şeklinde göstererek eleştiren yazı ve şiirlerden oluşmaktadır.

Hasan Appa'nın 1930'lu yıllarda kaleme aldığı "Kara Sandık" isimli roman Karaçay-Malkar dilinde yazılan ilk roman sayılmaktadır. Kara Sandık adlı romanında Karaçay'daki feodal düzeni eleştiren ve komünizmin Kafkasya'nın ezilen alt tabaka insanlarına bir kurtuluş yolu olacağı görüşünü dile getiren Hasan Appa, Karaçay'a komünizm geldikten sonra gerçekleri görmüş ve "Sovyet aleyhtarı faaliyet göstermek ve Kafkasyalılar'ın burjuva-milliyetçi mazilerini idealize etmek" suçlarından dolayı diğer bir çok Karaçay-Malkarlı aydın gibi Ruslar tarafından öldürülmüştür. Hasan Appa'nın üç ciltlik Kara Sandık romanının iki cildi 1958 yılında Karaçaylılar Sibiryâ sürgününden döndükten sonra basılmıştır. Romanın üçüncü cildinde Sovyet rejimine eleştiriler bulunduğu için yetkililer bunu ortadan kaldırmışlardır. İşin ilginç tarafı, 1986 yılında tekrar yayınlanan Kara Sandık romanında Çarlık Rusya'sını ve Ruslar'ı eleştiren bölümlerin de Sovyet yetkililer tarafından romandan çıkarılmasıdır. Bu arada romanın 1958 baskısında yer alan ve Karaçay'ın 1828 yılında Çar orduları tarafından işgal edilmesini anlatan eski bir halk şarkısı da Ruslar'ı emperyalist olarak gösterdiği gerekçesi ile kitaptan çıkarılmıştır.

Son dönem Karaçay-Malkar şair ve yazarlarının ideolojik konulardan uzaklaştıkları ve tabiata, insanlığa, tarih ve kültür araştırmalarına yöneldikleri dikkati çekmektedir.

Karaçay-Malkar halkı arasından yetişen edebiyatçılar arasında Azret Örtten, Hamit Laypan, Magomet Bayçora, İssa Botaş, Halimat Bayramuk, Tohtar Borlak, Abdul-Kerim Baykul, Kaysın Kuli, Osman Hubiy, Azamat Süyünç, Mussa Batça, Husey Cavba, Canakayıt Zalihan, Umar Aliy, Nazifa Kagıy, Magomet Hubiy, İsmail Tohçuk, Soslanbek Bayçora, Bilal Köbek, Bilal Laypan, Husey Tohçuk, İbrahim Baba, Kerim Otar, Tanzilya Zumakul sayılabilir.

C-Geleneksel Hukuk

Karaçay-Malkar hukukunun temelini oluşturan en önemli unsur, kökleri eski Türk kavimlerine ve Kafkas halklarına dayanan ve Karaçay-Malkar halkının “dağlı” kültürüne kaynak olan gelenekler, törelerdi. Karaçay-Malkarlılar toplumsal sorunlarını geleneksel hukuk kurallarına göre çözümlüyorlardı.

XIX. yüzyıl başlarında Karaçay’da, bir kızın veya evli bir kadının namusuna kastedildiğinde suçlu bütün köy halkının toplandığı caminin yanına getirilirdi, burada yaşlılar meclisi tarafından yargılanırdı. Genelde suçluya sürgün cezası verilir ve suçlu köyden kovularak bir daha ölene kadar Karaçay’a dönemezdi.

Tecavüze uğrayan kızın babası kızını evden kovardı. Eğer evli kadın tecavüze uğramışsa kocası onu boşardı. Tecavüze uğrayan kızın ya da kadının ailesi şerefleri lekелendiği için utançlarından uzak yerlere göç

ederlerdi. Tecavüz eden suçlunun ölüm cezasına çarptırıldığı da yaygın olarak görülürdü. Bu yüzden Karaçay'da bu tür suçlar az olurdu.

XIX. yüzyıl başlarında Karaçay'da kan davaları çok uzun süre devam ederdi. Karaçaylılar böylece ölenlerin ruhlarını rahatlattıklarını düşünürlerdi. Ender de olsa, bazen bir biy (prens) düşman aileleri barıştırmaya çalışırdı. O zaman köyde büyük bir ziyafet verilir ve koyunlar, öküzler kurban edilirdi.

Kan davasını sürdürecektir kimse kalmamışsa ya da taraflardan biri devam ettirmeye korkuyorsa, yaklaşık 600 ruble tutarında para veya mal ödenerek kan davası sonuçlandırılmaya çalışılırdı. Buna Karaçay-Malkar dilinde “*kan bagası*” denirdi. Eğer cinayet istenmeden işlenmişse tarafları barıştırma ihtimali daha yüksek olurdu.

Karaçay efsanelerine göre Karaçay halkını ilk kuran sülalelerden ikisinin ataları olan Karça ve Botaş kölelerin azat edilmesi meselesi üzerinde kavga etmişler ve Karça Botaş'ı öldürmüştü. Bu cinayetin bir kan davasına dönüşmemesi için Karça'nın ailesi Botaş'ın ailesinin tarlalarına boyu kilometrelerce uzunlukta olan bir su kanalı açmayı kabul etmişti. “*Kan bagası*” yerine geçen bu kanal günümüzde hâlâ Hurzuk köyünde durmaktadır ve Karaçay halkı arasında “*Kan ilipin*” (Kan hendeği) adıyla bilinmektedir.

XIX. yüzyıl başlarında Karaçay'da babasına karşı gelen bir evlat, bütün uyarılara rağmen bu tutumunu değiştirmemezse cami kapısına getirilir, burada bütün köy halkı toplanıp ona öğütler verirlerdi. Eğer yine düzelmezse, ailesi ona geçimini sağlayacak bazı eşya ve mallar verir ve evden kovardı. Çocuk bir daha baba evine dönemezdi.

Karaçay-Malkarlılar verilen sözü tutmaya, yeminlerine sadık olmaya çok dikkat ederlerdi. XIX. Yüzyıl başlarında yemininden dönen bir Karaçay-Malkarlı köy halkına 5 veya 10 dişi koyun ödemek zorundaydı.

Bir “*biy*”in (prens) karısından başka, kölelerinin birinden de bir çocuğu olursa bu çocuğa Tuma (melez) ya da Çanka adı verilirdi. Bunlar genellikle biy’in nikahlı karısından doğan çocuklarla aynı haklara sahip olurlardı.

Karaçaylılar vatanlarına ihanet edenlerden ve casuslardan nefret ederlerdi. Böyle bir suçluyu yakalayınca kadar takip ederler ve ölümle cezalandırırlardı.

Karaçay-Malkar geleneklerine göre aynı soydan (*tukumdan*) gelenler ve yedi kuşak ötesine kadar birbiriyle akraba olanlar evlenemezlerdi. Süt kardeşlik yoluyla akraba olanlara ve kardeş sayılan soylara bile kız verilmez onlardan alınmazdı. Bu âdetleri bozanlar köy meydanında siyah bir direğe (*kara bagana*) bağlanır ya da eşeğe bindirilip köyün içinde gezdirilirdi. Bu cezaya “*eşek bediş*” adı verilirdi.

Gelenekleri bozanlara mal cezası da verilirdi. Suçların bakır kazan, hayvan gibi cezalar ödemesi istenirdi. Âdetlere karşı ters davrananlar köyden kovulurdu.

Eski Karaçay-Malkar geleneksel hukukunda, bir adam öldüren katil hileyle ya da zorla öldürdüğü kişinin annesinin veya sülaleden bir yaşlı kadının mememsini emdiğinde affedilmek zorundaydı. Böyle bir durumda artık kan davası yürütülemezdi ve öldürülen için “*kan bagası*” ödenmezdi. Ayrıca katil öldürülenin annesinin memesini emdiği için Karaçay-Malkar geleneklerine göre o sülalenin süt çocuğu (*emçek ulan*) sayılırdı.

Bir cinayet suçu işlendiğinde taraflar arasında kan davasının sürmemesi için, katil başından kalpağı çıkarılıp, beyaz bir kefen giyip öldürdüğü adamın annesinin, babasının ya da akrabalarının önüne diz çöküp sürünerek gider ve af dilerdi. Onlar da affettiklerini göstermek için katilin saçına ve sakalına kama ile dokunurlardı.

İki sülale birbirini affetmezse, katil öldürdüğü adamın akrabalarından küçük bir çocuğu kaçırıp ona “atalık” yapar, çocuğu büyüttükten sonra geri getirirdi. Buna “kan emçek” denirdi. Çocuk geri getirildiğinde “atalık” geleneklerine göre geri getirilen çocuklarda olduğu gibi şölen (toy) düzenlenmezdi. Ancak artık her iki sülale akraba sayıldıkları için kan davası yürütülemezdi.

Zina yapan kadının saçları kesilerek, bir eşeğe ters bindirilir ve boynuna bir ip takılarak köyde gezdirilirdi.

Rus hakimiyetine kadar Karaçay-Malkar’da hukukî sorunlar geleneklere göre, “töre” adı verilen mahkemelerde çözülüyordu. Töre’nin üyeleri “aksakal” adı verilen yaşlılardan oluşurdu ve köyün biy’i Töre’nin kararları üzerinde etkiliydi. Töre’deki aksakalların sayısı dört-yedi arasında değişirdi.

D-Aile

1.Aile Kavramı

Ailenin şekli toplumun yapısı ile yakından ilişkilidir. Bir başka deyişle, aileyi yaratan toplum biçimidir. Cemaat kuruluşuna dayalı toplumlarda baba otoritesinin egemenliğine dayanan patriarkal aile biçimi gelişmiştir.

Örneklerine Karaçay-Malkar toplumunda rastladığımız patriarkal aile biçimin, bir başka sınıflandırmaya göre “büyük aile”, “geniş aile (extended family)” ya da “geleneksel aile” adlarıyla tanımlayabiliriz.

Geniş aile tipinin üç önemli özelliği vardır:

- 1- Çeşitli kuşakların birlikte oturmaları
- 2- Aynı kazandan yemek yemeleri
- 3- Ortak mülkiyete sahip olmaları

Geniş aile tipinde otorite ailenin en yaşlı bireyinde toplanır. Yaşlılık hem prestij hem de otoriteyi sağlayan unsur olarak karşımıza çıkar. Geniş ailede cinsiyete dayalı işbölümü vardır. Erkeklerin ve kadınların, erkek ve kız çocukların yapacakları işler yüzyıllar boyu devam eden bir süreç içerisinde geleneklere göre belirlenmiştir.

2.Karaçay-Malkar’da Geniş Aile Tipi

Karaçay-Malkar toplumunda üç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile tipine “Ullu üyür” adı verilir. Eski Karaçay-Malkar toplumunda ev, ahır, samanlık beraber inşa edilir ve böyle evlerde birkaç kuşak bir arada kalabalık bir biçimde yaşarlardı. XIX. Yüzyıl sonu ve XX. Yüzyıl başlarında Karaçay-Malkar’da bu tip geniş aileler 25-30 kişiden oluşuyordu, bazılarında ise 50-60 kişi yaşırdı.

“Ullu üyür” denilen geniş ailenin yaşadığı eve “Ullu üy” (büyük ev) denirdi. Çam ağaçlarının üst üste konmasıyla, ya da taştan inşa edilen “Ullu üy” büyük ve geniş tek odadan meydana gelirdi. XIX. yüzyıl sonlarına kadar bu evlerin pencereleri yoktu ve ışığı ocaktan alırdı. “Ullu üy”de bütün aile bireyleri bir arada yaşarlardı. Kapının karşısına gelen duvara ocak inşa edilirdi. Geleneklere göre ocağın sağ tarafındaki bölümde kadınlar otururlardı. Ailenin en yaşlı bireyi evin reisi sayılırdı ve “Üyür

tamada” adını alırdı. “*Üyür tamada*”nın yeri ocağın hemen yanındaydı. Buraya “*tör*” adı verilirdi. Aile reisinden sonra diğer aile bireyleri yaşlarına göre ocağın etrafına yerleşirlerdi. Kadınların olduğu bölümde mutfak eşyaları ve kiler bulunurdu. Bunlar duvarlara asılır veya duvardaki gözlere konurdu.

Evlenen erkek kardeşler ve erkek çocuklar için “*Ullu üy*” denen büyük eve bitişik yeni bir ev inşa edilirdi. Tek odadan oluşan ve dışarıdan ayrı kapısı olan bu eve “*otov*” adı verilirdi. Evlenen çocuklar eşleriyle birlikte kendi “*otov*”larında yaşarlardı. Her evlenen kardeş ya da erkek çocuk için “*Ullu üy*”e bitişik yeni bir “*otov*” inşa edilirdi. Bir “*otov*” ise misafirlere ayrılırdı. Burası her zaman boş durur ve bir misafir geldiğinde açılırdı. Evli kardeşler kendi “*otov*”larında yaşarlarken, henüz evlenmemiş kardeşler anne ve babalarıyla birlikte “*Ullu üy*”de yaşarlardı.

Ailelerin bölünmesi, kardeşlerin evden ayrılarak kendilerine ait yeni bir eve taşınarak “*Ullu üy*” oluşturmaları ancak evin reisi (üyür tamada) sayılan babanın ölümünden sonra olabilirdi.

XIX. yüzyıl sonlarına kadar Karaçay-Malkar’da “*Ullu üyür*” adı verilen geniş ailelerin yaşadıkları evler Kafkasya’da değişik bir özellik gösterirdi. “*Ullu üy*” adı verilen büyük evin yanına eklenen “*otov*”lar bir daire ya da kare biçiminde “*Ullu üy*”ün çevresine dizilir ve ev bir kale görünümü alırdı. Ortada kalan avlunun üzeri çam ağacı kütükleriyle kapatılır böylece aile bireylerinin kışın da rahatça kullanabilecekleri geniş bir alan elde edilirdi. Bir kale görünümündeki bu evlere Karaçay-Malkar’da “*başı cabılğan arbaz*” (üzeri örtülen avlu) adı verilirdi.

Karaçay-Malkar geleneklerinde “*Ullu üy*” adı verilen büyük evde bulunan “*ocak*”ın çok önemli bir yeri vardı. Ocak bereketin, ailenin birliğinin bir sembolü sayılırdı. XIX. yüzyıl sonlarında Karaçay-Malkar

geleneklerinde ocağın önemi azalarak yerini ocağın üzerindeki kazan asmaya yarayan zincire bıraktı. Bugün dahi Karaçay-Malkarlılar “bu zincir hakkına” sözünü kullanırlar. Zincir dağlılar için son derece önemliydi. Herhangi bir şeyden kaçan bir insan, bir eve sığınıp ocağın zincirinden tutarsa, evin reisi (*üyür tamada*) o adamı korumak ve kurtarmak zorundaydı.

3.Aile İçi Statüler

“*Üyür tamada*”nın karısına “*Üyür biyçe*” (ailenin hanımı) adı verilirdi. Evdeki bütün kadınlar “*Üyür biyçe*”nin sözünü dinlerlerdi. “*Üyür tamada*” aile ile ilgili konularda “*Üyür biyçe*” ile ortak karara varır, onun fikrini alırdı. “*Üyür biyçe*” yaşlandığında, evin büyük gelini onun yerine geçerdi. Ona “*Ullu apsin*” (büyük elti) adı verilirdi. “*Üyür tamada*” aile içinde âdet ve geleneklerin tam olarak uygulanmasına dikkat ederdi. Kendi soyunun damgasını saklar ve korurdu.

“*Ullu üyür*” adı verilen geniş ailelerde yemek bir kazanda pişer ve “*Ullu üy*” denilen büyük evde yenirdi. Evli kardeş ve çocuklar kendi “*otov*”larında yalnız yemek yiyemezlerdi. Yemeği önce “*Üyür tamada*” ve büyük erkekler, sonra genç erkekler, daha sonra da kadınlar ve çocuklar yerlerdi.

Bir baba çocuklarının evlenme, bir başka yere yerleşme gibi kendi hayatlarıyla ilgili her türlü konuda tek karar sahibiydi. Karaçay-Malkar’da babaya karşı gelmek sülalenin (*tukum*) şerefini lekelemek anlamına geldiği için, bu suçu işleyen çocuğu sülale reddeder ve kendi içinden atardı.

Babaya etin yumuşak tarafı, yatağın iyisi, “*tör*” adı verilen evin başköşesi verilir, onun yanında konuşulmazdı. Babanın yanında çocukları

oturamaz, yalnızca onun dengi olan kişiler bulunabilirdi. Baba yemeği önce yer, ilk önce o yattı. Baba yatmadan evde kimse yatamazdı.

Karaçay-Malkar toplumunda kadının da statüsü önemliydi. Anne evin ocağını koruyan, bekleyen kişi olarak şerefli bir yere sahipti. “Üyür biyçe” adı verilen evin hanımı yemek konusunda tek karar sahibiydi. Kızların ve gelinlerin evde hangi işleri yapacaklarını o belirlerdi. “Üyür biyçe” izin vermeden evin küçük gelinleri ve kızları suya gidemezlerdi.

Karaçay-Malkar ailesinde evin kızları her türlü ev işini öğrenirlerdi. Zaman zaman köyün kadınları evleri dolaşarak kızların hünerlerini, temizliklerini kontrol ederlerdi. Köylerdeki bütün kızlar her gün evlerini temizleyip, düzenleyerek, kendi yaptıkları çeşitli el işleri ile süsleyerek köy kadınlarının zaman zaman yaptıkları bu kontrollere karşı hazırlıklı olurlardı. Buna “Üy tizgin” (ev düzenlemesi) ya da “Biyçe oyun” (prens hanım oyunu) adı verilirdi. Böylece Karaçay-Malkar’da kızlar tertipli ve temiz bir hayata alışır, evlerinin düzeni ve süslenmesi için gerekli şeyleri bu rekabet ortamında küçük yaşlardan itibaren öğrenirlerdi. Su getirme, ateş yakma, ev toplama, avluyu temizleme gibi işler küçük gelinlerin görevleriydi.

4.Aile Düzeni

1870’li yıllarda Karaçay’da Rus hükümetinin idarecisi olarak bulunan G. Petrov, yazdığı raporlarda Karaçaylılar’ın aile düzenleri ve ev yaşantıları ile ilgili şu bilgileri veriyor:

Karaçaylılar evlerine ve ailelerine çok bağlıdırlar. Ailede karı, koca ve çocuklar bütün işleri paylaşırlar. Ailenin hiçbir üyesi yapılan işlerin dışında kalmaz. Tarla işlerinde, ya da hayvanların yaylaya göç mevsimlerinde ailede herkes bir işle meşgul olur.

Kimileri tarlalara gübre atarken, kimileri hayvanları otlatır. Erkekler hayvanlara bakarken kadınlar ve çocuklar evdeki işleri yaparlar. Evde büyüklere saygı gösterilir. Küçükler büyüklerin yanında oturmazlar, söze karışmazlar, beraber yemek yemezler. Evde kadın ve erkeğin oturduğu yer ayrıdır. Zengince olanlar ayrı bir misafir evi (konak üy) yaparlar. Buruyu kadınlar ve çocuklar giremezler. Baba başkalarının yanında çocuğunu sevip okşayamaz. Yolda bir tanıdığına rastlayan dağlı (Karaçaylı) onu gideceği yere kadar uğurlamak zorundadır. Ancak rastladığı adam artık dön diye izin verdikten sonra ondan ayrılabilir. Küçükler büyüklerin atlarını dizginlerinden tutup getirirler ve sonra üzengisinden tutarak büyüğün ata binmesine yardım ederler. Yolda küçük büyüğün sol tarafından gider. Karaçaylılar'da kadın-erkek arasında kaç-göç âdeti yoktur.

5.Geniş Ailenin Dağılması

Karaçay-Malkar'da "Ullu üyür" adı verilen geniş ailenin dağılması ancak "Üyür tamada" adı verilen aile reisinin ölümüyle mümkün olurdu. "Ullu üyür" dağıldığında, evden ayrılan kardeşler ocaktan birer kor parçası ateş alarak kendi evlerinde ilk ateşi onunla yakarlar, böylece baba evine bağlılıklarını bildirirlerdi. Bir baba ocağından ayrılarak yeni evler kuran kardeşlere "bir otdan ayrılganla" (bir ateşten ayrılanlar) denirdi. Bazen gelinler arasındaki geçimsizlik de dağılmaya sebep olurdu. "Üyür tamada" sağ iken buna izin verilmezdi. Ancak o öldükten sonra aile dağılırdı.

6.Mülkiyetin Dağılımı

"Ullu üyür" denilen geniş aile tipinde ortak mülkiyet düzeni vardı. Bu da "paylaşılan" ve "paylaşılamayan" mülkiyet olarak ikiye ayrılırdı. Paylaşılmayan ortak mülkiyete evler, yaylalar, tarlalar, hayvan ahırları

girerdi. Bunlara “*Ullu üy*” (büyük ev) adı verilirdi. Aile dağıldığında paylaşılabilir mallar olarak hayvanlar ve ev eşyaları sayılırdı. Her ne kadar, evin idaresi “*Üyür tamada*” denilen ailenin en yaşlı bireyinde olsa da, evin her ferdi ortak mülkiyette hak sahibiydi. O yüzden evin her üyesi o mülkiyete “*Atabızdan kalgan mülk*” (babamızdan kalan mülk) derdi.

Dağılan bir evin mülkü kardeşler arasında eşit olarak paylaştırılırdı. Buna o ailenin mensup olduğu sülalenin (*tukum*) yaşlıları şahitlik ederlerdi. Ev dağılımında, kardeşlerin anneleri başka olsa da aralarında fark gözetilmezdi. Ev dağıldığında, kardeşlerden biri ölmüşse onun payı çocuklarına kalırdı. Paylaştırma sırasında büyük kardeşe saygı gösterilir ve atın, eğerin, tüfeğin, toprağın iyisi ona verilirdi. Kocasını ölen kadın küçük oğluyla beraber yaşardı. Ev dağılırken, küçük kardeşe anne ile beraber oturduğu için biraz fazla pay verilir, buna “*Atalık Ülüş*” (babalık hissesi) denirdi. Kocasını ölen kadın, kocasının kardeşi ile evlendiğinde kocasından kalan mülk “*Ullu üyür*” (büyük aile)’ün sayılırdı.

Kardeşler mirası paylaşamadıklarında, paylaştırma işini kendi sülalelerinin en yaşlısı olan “*atavul tamada*” ya da “*tukum tamada*” denilen kişi yapardı. Karaçay’da bir kimse kendi malını bir başka sülalenin adamına miras bırakamazdı. Mülk kendi çocuklarına ya da çok yakın akrabalarına kalırdı. Bazen çocuğu olmayan bir erkek öldüğünde onun malını “günahlarını yok etmek” için kendi sülalesinin adamları paylaşırlardı. Öksüz çocuklar, ev dağıldığında babalarının payını alırlardı. Bazen ev dağılsa bile, kardeşler değirmen, tarla gibi ortak malları paylaşmazlardı.

7.Soy/Akrabalık İlişkileri

Karaçay-Malkar toplumunda akrabalık ve soy ilişkilerinin çok önemli bir yeri vardır. Yedi kuşak öncesine kadar birbirleri ile akraba

olanlar birbirlerine kız alıp veremezler. Bu yüzden her Karaçay-Malkarlı yedi kuşak önceki dedelerine kadar bütün soyunu bilmek zorundadır.

Karaçay-Malkar'da soy ya da sülale karşılığında “*tukum*” sözü kullanılır. Eski ve köklü ailelerden gelen her Karaçay-Malkarlı'nın “*tukum at*” adı verilen bir soyadı vardır. Soya adını veren genellikle yedi-sekiz kuşak ya da daha önceleri yaşamış olan dedelerden biridir. Bazen soyadlarda soya adını veren dedenin birkaç kuşak sonraki torunlarından yeni bir soyadı ortaya çıkar. Böylece bir soy zamanla birbirine akraba olan birkaç soya daha ayrılır. Soyun bu ayrılan kollarına “*atavul*” adı verilir. “*Atavul*” soyadların hepsinin dedeleri aynı kişidir.

8.Soyların Ortaya Çıkışı

Karaçay'da soyların (tukumların ortaya çıkışı Karaçay halkının tarih sahnesine çıkışıyla yakından ilgilidir. Karaçay halkının ortaya çıkışıyla ilgili hikâyelerde Karaçaylılar'ın atalarının Bashan (Baksan) vadisinin yukarı kısımlarındaki Elcurt köyünde yaşadıkları ve adlarının Karça, Budyan, Navruz, Adurhay, Botaş olduğu anlatılır. Sonra bunlara Kabardey prenslerinden Tohçuk (Dohşuk) ve Tambiy ile Kırım'dan gelen Kırımşahval katılır.

Hikâyelerde adı geçen bu kişiler Karaçay halkını oluşturan ilk soyların ataları olarak bilinirler ve onlara “*tin ata*” adı verilir. Zamanla bu kişilerin soyları çoğalır ve onların torunlarından “*tukum*” adı verilen yeni soylar ortaya çıkar.

Adurhay'dan Teke, Şidak, Erikgen soyları; Budyan'dan Canköz, Laypan, Toturkul soyları; Navruz'dan Silpagar, Bayrımkul, Koçhar soyları ortaya çıkar. Bu soyların “*tin ataları*” olan Adurhay, Budyan, Navruz isimleri unutulur. Karça'nın oğlu olmadığı için onun soyu günümüze kadar

ulaşmaz. Kırımşahval, Tohçuk ve Tambiy soyları da kendi adlarıyla günümüze kadar gelirler. Tohçuk soyundan ayrılan Hasan da ayrı bir soy olarak yerini alır.

Daha sonraki yıllarda Karaçay'a çeşitli yerlerden gelip yerleşenler de kendi adlarıyla yeni soylar kurarlar ve böylece günümüzdeki Karaçay halkını oluştururlar.

Bazı soylar daha sonraki yüzyıllarda “*atavul*” adı verilen alt soylara bölünürler. Bayrımkul soyundan Papanlar, Batça soyundan Çalkular, Sılpagar soyundan Dommayçılar, Kırımşahval soyundan Açahmatlar, Bayçora soyundan Bödeneler bu gibi “*atavul*” soylardır.

1867-1868 yıllarına kadar Karaçay-Malkar'da köle tabakasından olanların soy (tukum) adları yoktu. Bunlar efendileri olan biy (prens) ya da özden (asilzâde) ailelerin soylarının adlarını taşırlardı. Köleler azat edildikten sonra bunların bir kısmı eski efendilerinin soy adlarını kullanmaya devam ederken bir kısmı da kendilerine yeni soy (tukum) adları aldılar.

9.Soylar Arasındaki İlişkiler

Aynı soydan olanlar birbirlerine “*tukum cuvuk*” (soy akrabası) derler ve birbirlerinden kız alıp veremezler. Aynı “*atavul*” soyundan gelenler birbirleri ile yakın akraba sayılırlar. “*Atavul*” akrabalığının Karaçay-Malkar geleneklerinde özel bir yeri vardır.

Bir düğün olduğunda aynı “*atavul*”dan gelen akrabalar düğün evine “*Soyum mal*” adı verilen koyun, dana gibi hayvanlar hediye ederler ve düğüne toplanıp gelirler. “*Atavul*”dan biri öldüğünde *atavul* akrabalarından biri cenazeye kefen getirirken, bir diğeri de misafirlere yedirmek için koyun getirir.

Karaçay-Malkar'da her soy (*tukum*), köyün içinde “*tiyre*” adı verilen kendi mahallesinde yaşardı. Soyların mezarlıkları da birbirinden ayrı olduğu gibi, her soyun (*tukumun*) içindeki *atavul* soyların da mezarlıkları ayrı olurdu. Kart Curt köyünde Bici soyunun yaşadığı “*tiyre*”de on beş *atavul* mezarlığı vardı.

Bir evde koyun kesildiğinde *atavul* akrabalara da et dağıtılır. Eğer kesilen et yetmezse akrabalar için bir koyun daha kesilir.

Eski Karaçay-Malkar geleneklerinde evlilik konusunda akrabalık ilişkilerine çok dikkat edilirdi. Birbiriyle yedi kuşak öteden akraba olanlar veya aynı soydan (*tukumdan*) gelenler değil, soyları “*tin ata*” adı verilen aynı cedde dayananlar bile evlenemezdi. Karaçay-Malkar'da kardeş soy (*Karnaş tukum*) sayılan soylardan gelenler de birbirleriyle evlenemezlerdi. Alay, Şaman ve Hasan soyları, Tohçuk ve Tambiy soyları gibi kardeş soylardan sayılırlardı. Karaçay-Malkar geleneklerinde süt kardeşler de akraba sayılırlar ve yedi kuşak içinde birbiriyle evlenemezler.

Eski Karaçay-Malkar geleneklerinde dışarıdan gelen bir yabancı bazı törenlerle bir soya kabul edilebilir ve bundan sonra o soyun bir üyesi kabul edilirdi. Soya kabul edilen bir yabancı o soyun en yaşlı ve değerli kadınının göğsüne dokunur ve o soydan iki erkeğin tuttuğu bir sopanın altından geçerdi. Bu şekilde bir soya kabul edilen kişiye “*tayak karnaş*” adı verilir ve o kişi artık soyun adını ve damgasını kullanabilirdi.

Karaçay-Malkar'da biy (prens) ve özden (asilzâde) tabakalarına mensup her soyun bir aile arması ya da damgası vardır. Karaçay-Malkarlılar “*tukum tamga*” adını verdikleri soy damgalarını ve “*tukum at*” adını verdikleri soy adlarını korumaya akrabalık ilişkileri açısından son derece önem verirler.

10.Aile İçi Akrabalık İlişkileri ve Akrabalık Terimleri

Karaçay-Malkar geleneklerinde akrabalık erkek ya da baba tarafından yürütülür. Soy adı ve soy damgası olarak baba tarafının soyadı ve damgası kullanılır. Bu konuda söylenen “*Caşdan tuvğan tukum, kızdan tuvğan tuluk*” (Oğlandan doğan soy olur, kızdan doğan tulum olur); “*ata tukum baş tukum*” (baba soyu esas soy) gibi atasözleri eski geleneklerin folklora yansıyan görüntüsüdür.

Ancak Karaçay-Malkarlılar kız tarafından gelen akrabalığa da önem verirler. Özellikle dayı-yeğen ilişkisini ifade eden “*egeçden tuvğan kelse üynü ara baganası kımıldar*” (kız kardeşin çocuğu gelse evin temel direği sallanır) biçimindeki atasözü bu sevgiyi ifade eder.

Karaçay-Malkar’da baba ile çocuklar arasındaki ilişki son derece resmidir. Babalar başkalarının yanında çocuklarına sevgi ve ilgilerini belli edemezler. Dede-torun ilişkisi ise son derece samimidir. Dedeler belki de kendi çocuklarına gösteremedikleri sevgiyi torunlarına vererek mutlu olurlar.

Karaçay-Malkar’da akrabalık terimleri şöyledir:

Baba: <i>ata, atta</i>	Oğul: <i>caş, ulan, ul</i>
Anne: <i>ana, anna</i>	Kız: <i>kız</i>
Dede: <i>akka, appa, kartata</i>	Yeğen: <i>tuvğan</i>
Nine: <i>amma, inna, kartana</i>	Torun: <i>tuvduk</i>
Amca: <i>ata karnaş, ata karındaş</i>	Kardeş: <i>karnaş, karındaş, tuvğan karnaş</i>
Dayı: <i>ana karnaş, ana karındaş</i>	Kız kardeş: <i>egeç</i>
Hala: <i>ata egeç</i>	Kayınbirader: <i>kayın</i>
Teyze: <i>ana egeç</i>	Görümce: <i>kayın kız</i>
Koca: <i>er, başıye</i>	Karı: <i>katın, üybiyçe</i>
Elti: <i>apsın</i>	

11. XIX. Yüzyılda Aile ve Evlilik

Karaçay-Malkar halkının toplumsal yapısında ve hayatında önemli bir yeri olan sosyal tabakalaşmanın etkisi, onların aile ve evlilik kurumlarının üzerinde de büyük ölçüde hissediliyordu. Prensler (*biy*), soylular (*özden*) ve köleler (*kul*) olmak üzere çeşitli sosyal tabakalara ayrılan Karaçay-Malkar'da tabakalar arasında evlilik yapılamazdı. Herkes kendi sosyal statüsüne uygun tabakadan bir kimseyle evlenmek zorundaydı. “*Biy*”ler “*özden*”lere kız vermezken, *özden*ler de “*kul*”lara kız vermezlerdi. Bazen “*biy*”ler “*özden*”lerin ileri gelenlerinden kız alabilirlerdi. Bu tür evlilikten doğanlara (babası *biy*-annesi *özden* olanlara) *çanka* adı verilirdi.

Karaçay-Malkar'da “*biy*”ler genellikle Kabardey, Svan, Abhaz prenslerinin kızları ile evlenirler, ya da kızlarını onlara verirlerdi. Bu akrabalık sayesinde çeşitli Kafkas halklarının prensleri birbirlerini düşmanlara karşı korurlar ve yardım ederlerdi.

12.Evlilik Biçimleri

XIX. yüzyılda Karaçay-Malkar toplumunda iki türlü evlilik biçimi vardı. Bunlardan biri “*nikâh âdeti*”, diğeri ise “*kaçırma âdeti*” idi.

Nikâh âdetine göre evlilik üç türlü olurdu:

1. Kız ve erkek tarafı anlaşırılar ve erkek tarafı “*kalım*” adı verilen başlık parasını kız tarafına öderdi.
2. İki aile aralarında anlaşarak, karşılıklı olarak birbirlerinin oğullarına kızlarını verirlerdi. Bu tür evlilikte “*kalım*” ödenmezdi.
3. Kocası ölüp dul kalan bir kadın kocasının kardeşi ile evlenirdi. Bu evlilik için de “*kalım*” ödenmezdi.

Kafkas halkları arasında çok yaygın olan “*kaçırma*” âdetine göre evlilik ise “*zorla kaçırma*” ve “*isteyerek kaçırma*” biçimlerinde

gerçekleşirdi. İsteyerek kaçırma âdeti genellikle düğün masraflarından kaçınmak için uygulanırdı. Ancak çoğu zaman oğlan tarafı yine kızın “*kalım*”ını öder, kız tarafı da kızın “*berne*” adı verilen çeyizini gönderirdi. Ancak sosyal tabakalar arasında meydana gelen kaçırma olaylarında taraflar birbirini affetmezlerdi.

Kızın isteği olmadan zorla kaçırılanlar ise yakalandıklarında öldürülürler ya da çok ağır cezalara çarptırılırlardı. “*Kalım*” ödese, cezasını çekse bile kızı ona vermezlerdi. Ancak, aynı kişi kızı bir daha zorla kaçırmayı başarabilirse, kızın ailesi “*kalım*” almadan kızlarını ona verirlerdi. Çünkü Karaçay-Malkar geleneklerinde bir kere kaçırılan kız bütün değerini kaybeder, bir daha onu kimse almazdı. Bu yüzden kızları ikinci kere kaçırılan aileler kızlarını “*kalım*” almadan verirlerdi.

Kız kaçırmak Karaçay-Malkar erkekleri arasında bir şeref meselesi sayılırdı. Kız kaçırmayı başaramayanlar halk arasında değersiz görülürlerdi.

Dul kadın ölen kocasının kardeşi ile evlendiğinde ona düğün yapılmazdı. Evlenirken “*kalım*” ödendiği için, kocası ölen bir kadın kayınbiraderi ya da kocasının çok yakın bir akrabası ile evlendirilirken tekrar “*kalım*” ödenmezdi.

Söz kesilip, “*kalım*” ödendikten sonra, erkek düğünden önce ölürse kız erkeğin yakın bir akrabası ile evlendirilirdi. Karısı ölen erkek baldızıyla evlenebilirdi. İki kardeşin iki kız kardeşe evlendiği de olurdu. Bu tür evliliklere “*eki egeç eki karnaşda*” (iki kız kardeş iki kardeşte) denirdi.

13.Kalım (Başlık)

Evlilikte kız için ödenen başlık parasına Karaçay-Malkar dilinde “*kalım*” ya da “*kalın*” adı verilir. Çok önceleri kalım kızın ailesine değil,

kızın mensup olduğu soya (*tukum*) verilirdi. Daha sonra bu gelenek değişti ve soy'un “*atavul*” adı verilen alt bölümüne verilmeye başladı. XIX. yüzyılda ise kalım kızın ailesine veriliyordu.

Kalım için para yerine silah, eşya, toprak da verilebilirdi. *Kalım*'ın ödenmesinde erkek tarafının akrabaları da yardım ederlerdi. Karaçay-Malkar geleneklerine göre *kalım* on beş parçadan oluşurdu. Bunlar:

- a) Beş köle
- b) Beş parça demir eşya (kama, pulluk, kazan vs.)
- c) Beş toprak parçası (otlak, tarla vs.)

Toprak parçası yerine bir kadın köle (*karavaş*), iki öküz, iki at ödenebilirdi.

Karaçay-Malkar'da kızını *kalım* almadan kocaya vermek şerefsizlik sayılırdı. Kız tarafına söz kesmeye gidildiğinde kızın babasına ve süt annesine birer at hediye edilirdi. Kız tarafı kızları için ödenen *kalım* kızlarının çeyizi ve damatlarının akrabalarına alacakları hediyeler için harcarlardı. Kızı için verilen *kalım* kendileri için harcayan anne-babalar çok ayıplanırdı. Kızın babası kendisine hediye edilen ata binmez, bunu kızının dayısına verirdi. *Kalım*, anne-baba için kızlarının satılması değil, oğlan tarafının kızlarına verdiği değer bir göstergesi anlamında kabul edilirdi.

14. “Sakınma” (Avoidance)

Karaçay-Malkarlılar'ın sosyal hayatlarında ve aile içi ilişkilerinde yaşattıkları bazı geleneksel kurallar, yapılmaması gereken davranışlar vardır. Bunu “sakınma” (avoidance) terimi ile karşılayabiliriz. Karaçay-Malkarlılar'ın aile ve toplum ilişkilerini önemli ölçüde belirleyen bu davranışlara kendi dillerinde “*namıs*” adını verirler. “*Karaçay-Malkar*

namıs” ya da “*Tav namıs*” denen bu geleneksel davranış biçimi Karaçay-Malkar halkının toplumsal karakterinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu gelenek sayesinde kadın-erkek, karı-koca, büyük-küçük arasındaki ilişkiler, karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı olarak düzenlenir.

Sakınma geleneklerinin sıkça görüldüğü yerlerden biri Karaçay-Malkarlılar’ın evlenme törenleridir. Eski Karaçay-Malkar geleneklerine göre damat kendi düğününde kimseye görünmemek zorundadır. Bu yüzden düğünden üç gün önce damat “*boluş üy*” adı verilen bir eve saklanır ve geleneklere göre düğünü bitene kadar kimseye görünmez. Eski Karaçay-Malkar geleneklerine göre damat bir hafta, bazen bir ay boyunca, hatta prens soyundan gelen ailelerde birkaç ay süresince hiç kimseye görünmezdi. Damat yeni evliyken, gece yarısı bile dışarda görülse sopalarla dövülür ve saklandığı “*boluş üy*”e kaçırdı. Dışarda görülen damat toplum tarafından ahlaksız olarak nitelendirilir ve geleneklere göre yedi gün boyunca hiç kimse ona dokunmazdı.

Damadın artık saklanmasına gerek kalmadan dışarı çıkabilmesi için bir şölen (*toy*) düzenlenir, kurbanlar kesilir ve damat törenle “*boluş üy*”den çıkardı. Bu törenden sonra artık damadın saklanmasına gerek kalmazdı.

Damadın “*buluş üy*”de saklanması geleneği günümüz Karaçay-Malkar toplumunda hâlâ önemini korumaktadır. Toplum yeni damattan bu geleneğe uymasını ve saygı göstermesini beklemektedir. Günümüz şartlarına göre damadın “*buluş üy*”de saklanma süresi kısaltılmıştır. Yeni damat artık düğünden üç gün sonra törenle “*buluş üy*”den çıkarılmaktadır.

Karaçay-Malkar geleneklerinde damat uzunca bir süre kayınatası ve kayınanasına görünmez, onlarla konuşamaz. Damadın kayınatası, kayınanası ve onlara yakın akrabaları ile görüşmesi, onlara resmî ziyarette bulunması bazen düğünden yıllar sonra gerçekleşir. Buna Karaçay-Malkar

dilinde “*Küyöv kaytargan*” adı verilir. Damat, kız tarafının daveti üzerine onlarla görüşebilir. Görüşmeye giderken damat arkadaşlarını da yanına alır ve hediye olarak öküz, dana gibi büyükbaş hayvan götürür. Damadın kayınata ve kayınanasına yaptığı ilk resmî ziyaret sebebiyle kayınata ve kayınana kurban keserek şölen (*toy*) düzenlerler. Böylece damadın onlardan sakınma geleneği sona erer.

Karaçay-Malkar’da gelinlerin de kocasının ailesi ve akrabalarına karşı uyması gereken “sakınma” gelenekleri vardır. Yeni gelin kayınata ve kayınanasına hiç görünmez ve onlarla konuşmaz. Eski Karaçay-Malkar toplumunda gelinin kendi odasından çıkarak “*Ullu üy*” denilen, evin genel odasına kabul edilmesi haftalar hatta aylar alırdı.

Gelinin kendi odasından çıkıp “*Ullu üy*”e kabul edildikten ve kayınata ve kayınanasına hizmet etmeye başladıktan sonra bile onlarla hiç konuşmazdı. Bu geleneğe Karaçay-Malkar dilinde “*til tutuv*” (dil tutma) adı verilir ve günümüz Karaçay-Malkar toplumunda hâlâ önemini korumaktadır. Gelinin kayınata ve kayınanası ile konuşmaya başlaması ailelerin tutumuna bağlıdır. Bu süre genellikle bir yıl sürer ve gelin bir bebek doğurana kadar devam eder. Günümüzde birkaç ay içinde kayınatası ve kayınanası ile konuşmaya başlayan gelinlerin yanı sıra, yıllarca konuşmayarak geleneği sürdüren gelinler de çoğunluktadır.

Üst tabakalarda, prens ailelerinde ise bu gelenek oldukça uzun sürerdi. Bu tip aileler bu geleneklerin titizlikle korunmasının soyluluklarının bir gereği olduğunu düşünürlerdi.

Karaçay-Malkar’da gelin yalnızca kayınanası ve kayınatası ile değil, kayınbiraderleri, görümceleri ve kocasının yakın akrabaları ile de konuşmaz. Düğün sırasında damadın saklandığı “*boluş üy*” denilen evin sahipleri ile de yeni gelin konuşmaz ve onlara da saygı gösterir. Gelinin

sürdürdüğü konuşmama geleneği, aile büyüklerinin geline verdikleri hediyelerle sona erer. Buna “*gelinin dilini açmak*” denir.

Karaçay-Malkar geleneklerine göre kadın hiçbir zaman kocasına adıyla hitap etmez, onun adını söylemez. Gelinler yalnızca kocalarının adını değil, kayınata, kaymana, kayınbirader ve görümcelerinin adlarını da söylemezler ve onlara adlarıyla hitap etmezler. Gelinler aile bireylerinin adlarını söylememek için şu sözleri kullanırlar:

Kayınata: *ata, atam, atabız, akka* (dede)

Kaymana: *ana, anam, anabız, amma* (nine)

Büyük kayınbirader: *caş* (delikanlı, genç)

Küçük kayınbirader: *caşçık*

Büyük görümce: *ullukız* (büyük kız)

Koca: *ol* (o), *erkişi* (erkek), *caşçıknı atası* (çocuğun babası)

Karaçay-Malkar’da koca karısına adıyla hitap etmez, başka isimler kullanırdı. *Ol* (o), *üydegi* (evdeki) gibi sözlerin yanı sıra erkek karısına onun sülale-soy adıyla da hitap ederek Botaşlar’ın kızları, Budaylar’ın kız gibi isimler kullanır, böylece karısının soyuna verdiği değeri de belli ederdi.

Kayınata, kalınana, kayınbirader, görümce ve diğer akrabalar geline adıyla hitap etmezler. Geline, “*kelin*” (gelin) ya da “*kelinçik*” gibi isimlerle seslenilir.

Karaçay-Malkar’da karı-kocanın toplum içinde birbirlerine karşı olan davranışları oldukça soğuk ve resmîdir. Karı-koca arasındaki sevginin yabancılar önünde belli edilmesi toplum tarafından çok ayıp karşılanır.

15.Aile ve Çocuk

Karaçay-Malkar toplumunda soyun devam etmesi ve “dağlı” kültürünün yaşatılması açısından çocuğa çok önem verilir. Çocuk doğumundan itibaren Karaçay-Malkar geleneklerine göre yetiştirilmeye, eğitilmeye başlanır.

Karaçay-Malkarlılar ilk doğan çocuğun erkek olmasını isterdi. Kadın ilk çocuğunu kendi anne-babasının evinde doğururdu. Karaçay-Malkar’da doğumla ilgili gelenekler bütün canlılığıyla yaşatılmaktadır. Çocuk doğduktan sonra bir yaşına girinceye kadar uygulanan âdetleri şöylece özetleyebiliriz:

Kadın doğurmaya başladığında ona yardımcı olması için bir ebe çağırılır. Ebeye Karaçay-Malkar dilinde “*anaçı katın*” adı verilir. Ebe bebeğin doğumunu kapıda bekleyen bir çocuğa haber verir, o da doğumu gelinin kayınanasına müjdeler. Bebeğin doğumunu babasına müjdeleyenler, onun başından kalpağını kaparlar. Baba da para vererek kalpağını satın alır. Böylece müjde verenlere bir hediye vermiş olur.

Bebek doğduktan sonra göbeğini keserler. Bebeğin göbeğini bağlayıp, yıkayıp beze sararlar sonra da yatağına koyarlar. Sonra bebeğe süt içirmesi için bir süt anne çağırırlar. Süt annenin aynı soydan (*atavuldan*) olmaması gerekir. Bebeğin kesilen göbeği annesinin saçı ile bağlanır. Çocuk ılık suyla leğende yıkanır. Bu sırada bebeği kötü gözlerden korumak için leğene bir demir parçası konur. Bebeğin kuruyan göbek parçasını küçük bir torbaya koyarlar. Bebek beşiğe yatırıldığında göbek torbası da beşiğin başucuna takılır ve bir ay orada asılı durur.

Bebeği yıkadıktan sonra annesinin ayak ucuna yatırılır ve bebeği “*almastı*” denilen kötü cinlerden korumak için etrafına kama, makas gibi demir eşyalar asarlar.

Doğum sırasında eve bir misafir gelirse, atının dizginlerine havlu ya da eşarp bağlarlar. Onu görünce gelen misafir evde bir çocuk doğduğunu anlar. Bunun üzerine misafir “atlı mı, yaya mı? Diye sorar. “Atlı” erkek bebeği, “yaya” ise kız bebeği tanımlamaktadır. Evdekiler “atlı” derlerse misafir bebeğe bir tay hediye eder, “yaya” derlerse bir dana hediye eder.

Genç kızlar bir hafta boyunca her gece sabaha kadar “almastı” adı verilen kötü cinden korunmak için beklerler.

Bebeğin doğumundan bir hafta sonra kurban kesilir ve şölen (toy) düzenlenerek bebek törenle beşiğe yatırılır. Buna “*beşik bölegen*” âdeti denir. Bu şölene bütün akraba ve komşular çağırılırlar. Erkek çocuk doğan evlerde “*ıstım toy*” adı verilen büyük şölen düzenlenir. Gelen misafirler bebeğe “*kol kerek*” denilen küçük hediyeler getirirler.

“*Beşik bölegen*” töreni sırasında genç delikanlı ve kızlar arasında çeşitli oyunlar oynanır. Bunlardan biri “koz börk” ya da “börk takgan” adı oyundur. Kalpak-şapka asma anlamına gelen “*Börk Takgan*” oyunu şöyle oynanır:

Kadınlar hamura bir kalpak ya da şapka biçimi vererek bunu ocakta pişirirler. Yuvarlak bir şapka biçiminde ve oldukça sert bir şekilde pişen bu ekmek tepesindeki sivri yerinden bir ip ile tavana asılır. Daha sonra bütün delikanlılar bunun çevresinde toplanırlar ve yaşlı bir kimse ip ile tavana asılı olan bu ekmeği (*koz börkü*) hızla döndürür. Gençler elleriyle dokunmadan yalnızca ağızlarıyla hızla dönmekte olan *koz börk*’ten parça koparmaya

çalışırlar. Eleriyle dokunmadan *koz börk*'ten kim bir parça koparabilirse ona ödül verilir.

Yine “*beşik bölgen*” töreni sırasında gençler arasında “yağlı ip”e tırmanma oyunu oynanır. Delikanlılar yağlı ipe tırmanarak ipin ucunda asılı olan hediyeleri almaya çalışırlar.

Daha sonra kurbanın pişirilen eti getirilir ve misafirlere yedirilir. Beşiğe yatırma töreni misafirlerin akordeon eşliğinde mahallî Kafkas-Karaçay-Malkar oyunlarını oynayıp sabaha karşı dağılmalarıyla son bulur.

“*Beşik bölegen*” töreni sırasında gelin bebeği ipek kumaşlara sarıp kayınanasına verir. Kayınana bir yakını ile birlikte bebeği yıkar ve beşiğe yatırır. Bebek erkekse yastığının altına kama ya da bıçak, kızsak makas ya da kitap koyarlar. Gelin bebeğini beşiğe yatırdığı için kayınanasına “*beşikge salganlık*” adı ile hediyeler verir. Kayınana ve kayınatası da gelinle damada çeşitli hediyeler verirler. Beşiğin örtü, yastık gibi gerekli eşyalarını gelinin annesi yapıp hazırlar.

Karaçay-Malkar’da çocuğa isim “*beşik bölegen*” âdetinin yapıldığı, yani bebeğin ilk beşiğe yatırıldığı gün verilir. Çocuğa kendi anne-babası isim veremez. Yakın akrabalarından birisi çocuğun adını koyar. Genellikle kız ismini babaannesi, erkek çocuğa da dedesi (babasının babası) verir. Geleneklere göre, ikinci çocuğa ismini o eve ilk giren adam verir. Karaçay-Malkarlılar’ın eski geleneklerine göre çocuğa isim veren kişinin o çocuğa bir at hediye etmesi gerekirdi. Bu konuda “*at atagan at beredi*” (isim koyan at verir) biçiminde bir atasözü de vardır.

Çocuk 2-3 aylık olup boynunu dik tutmaya başladığında ilk saç kesilir. Çocuğun saçını anne tarafından bir yakın akrabası keser. Bu tören sırasında çocuğun başının üzerinden şeker saçarlar. Çocuğun doğduğundan

beri üzerinde olan “*itlik kölek*” adı verilen ilk gömleği de bu sırada çıkarılır. Çocuğun ilk saç kesildiğinde akraba ve komşulara “*hıçın*” adı verilen böreklerden dağıtılır. Çocuğun saçını kesen kişiye de hediyeler verilir. Ayrıca fakirlere de gümüş ya da para dağıtılır.

Karaçay-Malkar’da çocuk ilk dişini çıkardığı zaman “*Tiş Cırna*” âdeti yapılır. İlk önce büyük bir kazanda buğday, mısır, kuru fasulye ve nohut pişirilir. Piştikten sonra kuru üzüm katılır ve buna “*Tiş Cırna*” denir. Daha sonra bütün akraba ve komşular eve davet edilerek şölen (*toy*) düzenlenir ve çocuğun ilk dişini çıkarması kutlanır. Babaannesi bir avuç mısır kavurup bunu çocuğun başının üzerinden döker ve “dişlerin böyle çıksın” der. Davete gelemeyen akraba ve komşulara da birer tas “*Tiş Cırna*” gönderilir. Onlar da tasları boşalttıktan sonra içine mısır, pirinç, arpa, buğday koyup geri gönderirler. “*Tiş Cırna*” dağıtan çocuklara da küçük hediyeler verilir.

Karaçay-Malkar âdetlerine göre çocuğun diş çıkardığını ilk kim görürse o kişi çocuğa bir elbise diktirmek zorundadır.

Çocuk ilk adımını atıp yürümeye başladığında da akraba ve komşular çağırılarak evde şölen (*toy*) düzenlenir.

Karaçay-Malkar âdetlerine göre çocuk bir yaşını doldurduğu zaman, çocuğun çabuk yürümesine yardımcı olur diyerek üzüm, şeker, yumurta, yoğurt, kıkırdak, yağ ve un katılarak ekmek şeklinde bir çörek hazırlanır ve buna “*Cıl Gircin*” (Yaş Çöreği) adı verilir. Akraba ve komşular çağırıldıktan sonra evde bulunan yaşlı bir kadına bu çörek kestirilir. Çöreğin bir parçası evde bulunanlarca yenilir, diğer parçası da gelemeyen akraba ve komşulara gönderilir. Bu arada çocuğa hediyeler verilir. Daha sonra çocuk evin bir köşesine oturtulur ve yanına ayna, makas, kalem, kama, mızıka gibi eşyalar konulur. Çocuk bu eşyalardan

hangisini uzanıp alırsa, aldığı eşyaya göre büyüyünce nasıl bir insan olacağı hakkında toplananlar arasında fikir yürütülür. Aynayı alırsa güzel, makası alırsa çalışkan ve becerikli, mızıkayı alırsa neşeli, kamayı alırsa yiğit olacağı düşünülür.

Çocuklar küçük yaşlardan itibaren yaşlıların yanında onlardan hayatı, doğruluğu, insanlığı, başkalarına iyi davranmayı, dağlı âdet ve geleneklerine göre yaşamayı öğrenirler. Çocuklar büyüdükçe çeşitli yapabilecekleri işleri yaparak ailelerine yardım ederler. Erkek çocukları hayvanlara bakmayı, kız çocuklar ise ev işleri ile kumaş, halı dokuma, keçe yapma gibi işleri öğrenirler.

16.“Atalık” Geleneği

“Atalık” Karaçay-Malkar dilinde bir ailenin çocuğunun bir başka aileye verilerek orada büyütülmesi ve yetiştirilmesi geleneğini ifade eder. Köktürkler zamanından itibaren örneklerine rastladığımız bu eski Türk geleneği Selçuklular’da da “Atabek” adıyla bulunmaktaydı.

Karaçay-Malkar’da bir prensin (*biy’in*) çocuğu Kara Özden tabakasından bir ailenin evinde büyütülür, dağlı gelenekleri ve âdetleri öğretilirdi. Bazen çocuk Azat tabakasından bir aileye de verilebilirdi. Çocuğa “*atalık*” olan ailenin reisine “*emçek ata*” denirdi. Onun karısı da çocuğun süt annesi olurdu.

Bir prensin (*biy’in*) karısı hamile kaldığında çeşitli aileler doğacak çocuğu alıp yetiştirmek için onun “atalığına” talip olurlardı. Çeşitli hediyeler alarak prensin evine gider ve dileklerini bildirirlerdi. Prensın annesi torununu kendi elleriyle atalığa verirdi. Atalığa verilen erkek çocuğa “*emçek ulan*”, “*emçek caş*”; kıza ise “*emçek kız*” denirdi. Büyüyüp yetiştikten sonra atalıktan çıkan çocuğa ise “*emildeş*” adı verilirdi. Atalığa

verilen çocuklar yetişkin bir genç olana kadar atalıkta kalırlardı. Bazen kız çocuklar evleninceye kadar atalıklarının yanında kalabilirdi.

Çocuğun bütün bakım masrafları atalık evine aitti. Atalık evi çocuğa hayatı için gerekli her şeyi, Karaçay-Malkar geleneklerini öğretir, onu yetiştirirdi. Atalığa gelen çocukla evin çocukları süt kardeş olurlardı. Atalığa gelen çocuğun beşiği evin kendi çocuklarının beşiklerinden daha yüksek ve süslü olurdu. Onun beşiği ayakla değil elle sallanırdı. Evin çocuklarından önce atalığa gelen çocuk emzirilirdi.

Çocuk atalık evinden ayrılırken atalığı ona eğeri ile birlikte bir at ve bir elbise armağan ederdi. Kızlara da elbise yaptırılırdı. Çocuğun atalık evinden ayrılmasına “*nühden çıkmak*” denirdi ve bu sırada atalık evinde bütün akrabalar toplanarak kurban kesilir ve şölen (toy) düzenlenirdi.

Atalıktan çıkarak “*emildeş*” adını alan çocuk baba evine giderken onu babası olan *biy* (prens) ve emrindeki *özdenler* (asilzâdeler) karşılarlar ve “*emildeş*” eve *özdenler*le beraber girerdi. Evde onu ilk önce annesi, sonra babası kucaklardı.

Çocuğunu büyütüp yetiştiren atalığa *biy* at, silah, giyim ve toprak armağan ederdi. Buna “*emçeklik*” denirdi.

Biy'in çocuğu kendisini yetiştiren atalığına ömür boyu saygı duyar, onu korurdu. Atalık alt tabakadan da olsa büyüttüğü prensin yanında yemek yiyebilirdi.

Karaçay-Malkar'da atalık akraba olmayan soylardan seçilirdi. Prensler atalıklarını alt tabakalardan seçerek halkla iyi ilişkiler kurma yoluna giderlerdi.

17. Misafir Ağırılama

Karaçay-Malkar dilinde misafire “*konak*” adı verilir. Misafiri ağırlayan kimse ise “*konakbıy*” adını alır.

1880’li yıllarda Karaçaylılar’ın arasında yaşayan G. Petrov dağlıların misafire çok büyük değer verdiklerini belirtmektedir. Misafir kim olursa olsun dağlı için en değerli şeydir. Ev sahibi misafirini memnun ettirmek için elinden gelen her şeyi yapar.

Karaçay-Malkarlılar kendilerine misafir gelen kişinin sosyal tabakasına yani asilzâde ya da köle soyundan olmasına önem vermezlerdi. Evlerde misafirlere ayrılan ve “*konak üy*” adı verilen bölümler yapılırdı. Zenginler misafir ağırlamak için ayrı ev yaptırırlardı. Evlerin önünde gelen misafirlerin atlarını bağlamaları için “*at ilkiç*” adı verilen bir taş, ayrıca eşyalarını asmaları için “*bıkı*” adı verilen bir ağaç bulunurdu. *Bıkı*’ya at eğeri, yamçı, kamçı asılırdı. Misafir avluya girip atını *ilkiç*’e bağladıktan sonra eşyalarını *bıkı*’ya asardı. Ondan sonra ev sahibi onun “*konak bıy*” olurdu. Misafir ev sahibinin kendisini “*konak üy*” adı verilen misafir bölümüne almasını beklerdi.

Ev sahibi misafire kim olduğunu, nereden geldiğini sormazdı. Misafir başından kalpağını ve tüfeğini çıkarır, ancak kama ve tabancasını çıkarmazdı. Misafire ayrılan ve boza sunulduktan sonra yemek hazırlanırdı. Misafire kurban kesilir ve yemeği kadınlar hazırlardı. Sofra kurulduğunda çevredeki hatırı sayılır büyüklerden bir ikisi çağırılır ve sofrada misafirin yanına oturtulurdu. Ev sahibi sofraya oturmaz ve misafirin hizmeti ile ilgilenirdi.

Yemekte misafire koyunun en değerli sayılan ve “*Cavorun*” adı verilen kürekkemiği verilirdi. Yemekten sonra misafire kim olduğu ve

nereden geldiği sorulurdu. Misafir yaşlıysa köyün yaşlıları, gençse köyün delikanlıları ve genç kızları çağırılırdı. Misafir ev sahibi ile beraber “tör” adı verilen evin başköşesine otururdu. Ancak ev sahibi misafirden gençse onunla birlikte tör’e oturmazdı. Misafirin önüne değerli halılar serilir, bir genç onun hizmeti ile ilgilenirdi. Ona “atçı” denirdi.

Misafir evden ayrılırken eğrinin “kancığa” denilen bölümüne kendisi için kesilen kurbanın bir butu asılırdı. Ayrıca misafir evden ayrılırken de onun için kurban kesilirdi. Eve gelen misafir o evin bağlı olduğu sülalenin misafiri sayılırdı. Bütün sülale ve akrabalar eve toplanır ve misafirle ilgilenirdi. Bir misafir aynı köye ikinci kere geldiğinde yine önceki ev sahibine (konakbayına) gitmek zorundaydı. Misafir evden ayrılırken atının başını eve doğru çevirip ata öyle binerdi.

Günümüz, Karaçay-Malkar toplumunda misafir ağırlama gelenekleri bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Eve gelen misafir için kurban kesilmekte ve sofraya geleneklerine uyulmaktadır. Misafir evden ayrılırken kendisi için kesilen kurbanın bir butu ve derisi kendisine verilmektedir.

18.Karaçay-Malkar Kültüründe Avcılık

Avcılıkla ilgili âdet ve inanışlar Karaçay-Malkar halkının folklorunda önemli bir yer tutar. Bunun izlerine Karaçay-Malkar halkının kültüründe rastlamak mümkündür. Efsanelere göre Karaçay halkının cediti sayılan *Karça*’nın oğlu *Cantuvgan* yalnızca avcılık yaparak yaşarmış. Onun avlandığı dağlarda ve vadilerde başka kimse avlanamazmış. Karaçay-Malkarlılar’ın Nart efsaneleri olarak bilinen mitolojik efsanelerinde yer alan kahramanlar da çok iyi avcılar olarak tanınırlar.

Karaçay-Malkarlılar’ın inanışlarına göre avcıların ve av hayvanlarının tanrısı *Apsatı* adını taşır. Avcılar onun izni olmadan hiçbir

şey vuramazlar. Ava çıkmadan önce Apsatı'dan kendilerine iyi bir av vermesini dilerler ve şarkılar söyleyerek onun gönlünü kazanmaya çalışırlar. Apsatı kızarsa kendilerine av vermeyeceğine, hatta kendilerini öldüreceğine inanırlar.

Avcıların ava çıkarken Apsatı için söyledikleri şarkıda onun cömertliğinden, iyiliğinden, avcılığın zor bir iş olduğundan bahsedilerek Apsatı'dan yardım istenir.

Apsatı adı verilen tanrının kökeni henüz karınlıktır. Ancak şimdilik Apsatı adının Eski Türkçe'de "av" anlamına gelen "ab" isim kökünden türediği düşünülebilir.

Karaçay-Malkarlılar avcılar tanrısı Apsatı'ya yalvarmanın dışında bir takım büyüler yapmaya ve davranışlarına dikkat etmeye gayret gösterirler. Her zaman temiz elbiseler giyerler ve ava gitmeden önce kadınlarla beraber olmazlar. Kimseye rastlamamak için şafak sökmeden, karanlıkta yola çıkarlar. Karısı ve çocukları da, avcı sanki önemsiz bir işe gidiyormuş gibi, onu uğurlamak için yataklarından kalkmazlar. Ava giden avcının evinde karısı yatakları toplamaz, evi süpürmez, çamaşır yıkamaz, komşuların işine yardım etmez.

Her avcı daima aynı yerde kamp kurar. Burada silahlarını hazırlarlar, Apsatı'dan dilek dilerler. Avcılar av sırasında ne sevindiklerini belli ederler, ne de ağızlarından kötü bir söz çıkar. Av hayvanlarını parmakları ile göstermek Apsatı'ya saygısızlık sayılır. O yüzden avcılar av sırasında herhangi bir şey göstereceklerinde avuçlarını ileri uzatarak gösterirler.

Kamp yerinden dönen avcılar burada avladıkları geyik ya da dağ keçisinin kalbinden, karaciğerinden ve akciğerinden şiş yaparlar. Buna

“adet tişlik” denir. Avcıların “tamada” adı verilen lideri “yer, su” tanrılarına övgüler dizerek etleri paylaşır ve etleri pişirdikleri ağaç parçasını ikiye kırarak ateşe atar.

Eski geleneklere göre avcılar “taş kazan” adı verilen bir biçimde eti pişirerek yerler. Bu şöyle olur: Önce geyik ya da dağ keçisinin içkembesi yıkanarak, üç ağaç dalının birleştirilmesiyle yapılan bir sacayağa takılır ve içine su doldurulur. Sonra ateşte kızdırılan küçük taş parçaları “taş kazan” adı verilen içkembenin içine atılarak suyun kaynaması sağlanır. Etler bu şekilde kaynatılan suda pişirilerek yenir. Bu pişirme şekli avcılarının pratik zekâlarının bir sonucudur. Sarp ve yüksek dağlarda av peşinde dolaşan avcılar yanlarında kazan taşıyamayacakları için geyiğin içkembesini bir tür kazan olarak kullanmayı akıl etmişlerdir.

Avcılar yemeklerin de belli kurallara göre yerler. Apsatı et ve yün (tüg) kokusunu anlarsa kismetlerinin kesileceğine inanıp avın yemedikleri parçalarını ve kemiklerini toprağa gömerler. Geyik etini yerde sürümeyi ya da uçurumdan aşağı atmayı iyi karşılamazlar. Bu yüzden Karaçay-Malkarlı avcılar ne kadar yüksek ve sarp arazide avlanırlarsa avlansınlar vurdukları hayvanları sırtlarında taşıyarak kamp yerine getirirler.

Geyik ve dağ keçisi etini yedikten sonra kemiklerini kırmazlar. Çünkü Apsatı’nın onu tekrar dirilteceğine inanırlar. Bu inanışın izlerini kurban olarak kesilen hayvanların etlerinin parçalanmasında da görebiliriz.

Karaçay-Malkarlı avcılar kendilerinin anlayacağı bir av terminolojisi geliştirmişlerdir. Yalnızca kendilerinin anlayacağı bazı isimler vardır. Bunun sebebi, avcılar bazı hayvanların insanların konuşmalarını anladıklarına inanırlar. Bu yüzden onların anlamayacağı sözler geliştirmişlerdir.

Avcılık işinde genellikle bir grup avcı birleşirler. İçlerinden en tecrübeli olan avcı gruba liderlik eder. Âdetlere göre ava ilk kurşunu lider atar. Vurulan av hayvanının gövdesi “*tengülüş*” (eşit pay) esasına göre paylaşılır. Fakat avı vuran avcı bunun dışında avın derisini ve başını alır. Av grubuna bir misafir katılırsa ilk kurşunu atma hakkını ona verirler. Bir avcıdan yaralı kurtulan geyiği ya da dağ keçisini bir başkası vurduğunda bile en büyük payı onu ilk yaralayana verirler. Bir avcının vurup da bulamadığı bir avın ölüsünü bir başka avcı bulduğunda geleneklere göre ona dokunmaz.

Avcılar kismetli günlerinde kurtların tanrısı “*Totur*”a adak adayıp, kamplarının yanındaki kayanın üzerine et parçaları bırakırlar. Kismetlerinin kapalı olduğu günlerde ise kurşun parçası koyarlar. Apsatı’nın cömert olduğu günlerde avcılar yolda rastladıkları yolculara “*tübeş ülüş*” (rastlama payı) dağıtırlar. Yolda ilk rastladıkları yolcuya kürek kemiği (*cavrun*), ikinciye but verirler. Avcıların geldiğini fark eden yolcular yerden bir tutam ot kopartarak onlara doğru fırlatırlar ve

“*Çoh çoh, Teyri köb bersin*” (Çok, çok, Gök tanrısı çok versin) derler.

Avcıların inançlarına göre av hayvanlarının tanrısı Apsatı birçok kereler insan kılığına girip avcıların önüne çıkar. O yüzden avcılar onun gönlünü kazanmak için önlerine çıkan yolculara pay dağıtırlar. Buna Karaçay-Malkar dilinde “*uça*” adı verilir.

Karaçay-Malkar geleneklerine göre bir avcı bir kerede üç hayvandan fazlasını avlayamaz. Baharda henüz hamile olan geyik ve dağ keçileri asla avlanmazlar. Karaçay-Malkarlılar gereksiz yere fazla hayvan avlamanın Apsatı’yı kızdırdığına inanırlar.

Karaçay-Malkarlı avcılara “*eger*” adını verdikleri tazılar arkadaşlık eder. İnanişâ göre tazının cinsi kurttan türemiştir. Köpeğe çok değer verirler. Köpeğin şeytanın gücüne karşı geldiğine inanırlar. Bu yüzden yeni doğan bir çocuk güçsüz, sağlıksız olursa onu köpeklerin yemek yediği tekneye yataırırlar. Beşiğinin başına köpek ya da kurt tüyleri takarlar. Adını “*Küçük*” koyarlar. “*Küçük*” Karaçay-Malkar dilinde “köpek yavrusu” anlamına gelir.

Ayı avı Karaçay-Malkarlılar arasında övgüye değer bir iş olarak görülür. Ayı avcıları kendilerine “*Tavay*” adını verirler. Geleneklere göre *Tavay* av çıkmadan önce ayı ödü yalar. Bunun kendisine güç verdiğine inanır. Ayının ödünü, etini ve derisini Karaçay-Malkarlılar romatizma, tüberküloz ve diş ağrısında ilaç olarak kullanırlar.

Karaçay-Malkarlılar’ın inanişlarına göre tavşan avlamak avcının şerefini lekeler. Karaçaylılar tavşan etini yiyenin tavşan gibi korkak olacağına inanırlar. Vaşak derisini evde bulundurmaktan çekinirler. Vaşak derisi bulunduranların ya da ona değer verenlerin ölürken azap çekeceğine inanırlar. Bir adam ölürken fazla eziyet çekerse, sağlığında vaşak derisine değer verdiğine hükmederek hastanın vücudunu vaşak tırnakları ile tırmalarlar. Yaşlılar yanlarında vaşak tırnaklarını büyüye karşı taşırlar.

Av ve avcılıkla ilgili gelenekler bugün Karaçay-Malkar kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu geleneklerde eski Türkler’in yiğitlik, cesaret, tokgözlülük, paylaşma duygusu gibi asil özellikleri saklıdır.

KAYNAKÇA

1 DÜNDEN BUGÜNE KÜZEY KAFKASYA

Özdemir ÖZBAY

2 KAFKASYA'DAN ANADOLUYA GÖÇLER

Dr.Hayati BİCE

3 KAFKASYA DAĞKILARINDA HAYAT VE KÜLTÜR

Ufuk TAVKUL

4 Beni yetiştiren sevgili annem Zekiye KARAÇAM